

Kahramanmaraş Depremleri

Müdahale Sürecinden Çıkarılan Dersler

Kırılgan Gruplar

Tematik Analiz Raporu

**© 2025 Sınırlı Sorumlu İhtiyaç Haritası Sosyal Kalkınma ve Yardımlaşma Fikri Mülkiyet
Hakları ve Proje Danışmanlığı Kooperatif (İhtiyaç Haritası)**

Atatürk Mah. Ertuğrul Gazi Sok. D 6 Blok Apt. No: 2 J Ataşehir / İstanbul

Telefon Numarası: +90 212 293 40 22

Faks Numarası: +90 212 293 40 23

E-posta adresi: iletisim@ihtiyacharitasi.org

www.ihtiyacharitasi.org / www.needsmap.coop

ÖZET	4
GİRİŞ	5
AFET ve KIRILGAN GRUPLAR	6
<i>Kadınlar ve Kız Çocukları</i>	6
<i>Çocuklar ve Gençler</i>	13
<i>Engelli Bireyler</i>	18
<i>Diğer Gruplar</i>	21
<i>Yaşlı Bireyler</i>	21
<i>LGBTİ+ Bireyler</i>	23
<i>Göçmenler, Mülteciler ve Azınlık Gruplar</i>	26
<i>Kırsal ve Dezavantajlı Bölgelerde Yaşayan</i>	28
<i>Sağlık Kırılganlığı Olan Bireyler</i>	32
- <i>Kronik Hastalıkla Yaşayan Bireyler</i>	32
- <i>Psikososyal Sorunları Olan Bireyler</i>	34
SONUÇ VE ÖNERİLER	36
KAYNAKÇA	43

ÖZET

“Kahramanmaraş Depremleri Müdahale Sürecinden Çıkarılan Dersler: Kırılgan Gruplar Tematik Analiz Raporu”, 6 Şubat 2023'te meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremlerin, toplumsal olarak kırılgan gruplar üzerindeki etkilerini analiz eden tematik bir çalışma olarak hazırlanmıştır. Afet sonrası süreçte kadınlar ve kız çocukları, çocuklar ve gençler, engelli bireyler, yaşlı bireyler, LGBTİ+ bireyler, göçmenler, mülteciler ve azınlık gruplar, kırsal ve dezavantajlı bölgelerde yaşayan bireyler ile sağlık kırılganlığı olan bireyler başta olmak üzere çeşitli grupların yaşadığı çok boyutlu zorluklar, hak temelli bir perspektifle değerlendirilmiştir.

Raporun temel amacı, afetin neden olduğu doğrudan ve dolaylı etkilerin, kırılgan grupların özgün ihtiyaçları bağlamında ortaya konması ve afet risk yönetimi süreçlerinin daha kapsayıcı ve dayanıklı hale getirilmesine katkı sağlamaktır. Bu doğrultuda yürütülen masabaşı araştırmasında; her bir grubun karşılaştığı yapısal eşitsizlikler, hizmet erişimindeki engeller ve psikososyal etkiler ayrıntılı şekilde analiz edilmiştir. Kadınlar ve kız çocukları, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler nedeniyle afet sonrası dönemde artan bakım yükü, sağlık ve hijyen koşullarındaki yetersizlikler ve şiddet riski gibi çok katmanlı zorluklarla karşılaşmıştır. Çocuklar ve gençler, özellikle travma, ebeveyn/bakım veren ilgisine ihtiyaç duyma, eğitimden kopma, çocuk işçiliği ve NEET durumundaki gençler gibi risklere maruz kalmıştır. Engelli bireyler ise erişilebilirlik eksikliği, medikal cihazlara ulaşımında yaşanan zorluklar ve iletişim engelleri nedeniyle ciddi mağduriyetler yaşamıştır. Benzer şekilde, LGBTİ+ bireyler, mülteciler, kırsal bölgelerdeki bireyler ve sağlık sorunları bulunanlar da afet yönetiminden dışlayıcı biçimde etkilenmiştir.

Raporun sonunda, afet yönetiminde kırılgan grupların görünürlüğü'nün artırılması, veri temelli ve hak odaklı politika üretimi, STÖ'lerin aktif rol üstlenmesi ve afet planlamalarının katılımcı biçimde yeniden yapılandırılması için yapısal öneriler sunulmaktadır. Bu tematik analiz, afetlere karşı daha eşitlikçi, dirençli ve kapsayıcı sistemlerin inşası için kritik bir kaynak niteliği taşımaktadır.

GİRİŞ

Afetlere karşı bireylerin korunması, küresel düzeyde kabul gören insan hakları normlarına dayanmaktadır. (Bizzarri, 2012) Bu hakların korunması, afet koşullarında çeşitli zorluklarla karşılaşılmasına rağmen, devletlerin temel sorumlulukları arasında yer almaktadır (ten Have, 2018). Afetlerden etkilenen bireyler; yardımlara erişimde ayrımcılık, eşitsizlik, güvenli olmayan bölgelere yerleştirilme ve zorunlu yer değişimi gibi insan hakları ihlalleriyle karşı karşıya kalabilmektedir. Bu çerçevede, başarılı bir afet yönetiminin en kritik unsurlarından biri, kırılgan grupların belirlenmesi ve bu grupların afetlere karşı daha dirençli hale getirilmesidir. Bu yaklaşım, afetlerin olumsuz etkilerini azaltma açısından belirleyici bir rol oynamaktadır (Dolatabadi ve ark., 2016).

Kırılganlık, belirli bir sistem veya yapı üzerinden tanımlanabileceği gibi, insan toplulukları açısından da ele alınabilir. Bu toplulukların kırılgan olarak nitelendirilmesinin temelinde, mevcut toplumsal düzende dezavantajlı bir konumda bulunmaları yer almaktadır. Toplumsal katılım eksikliği, dışlanma ve kapsayıcılık, damgalanma, kaynakların dağılımı (Arık ve Taş, 2020), yaş ve cinsiyet temelli eşitsizlik gibi faktörler kırılganlık yaratmakta ve dezavantajlılık ile doğrudan ilişkilendirilmektedir (Duruel, 2023). Özellikle afetler sırasında bu gruplar; ölüm, yaralanma, yerinden edilme, barınma ve geçim kaynaklarını kaybetme gibi risklere daha fazla maruz kalmakta; aynı zamanda yardım, sağlık, sosyal bakım ve eğitim gibi temel hizmetlere erişimde de engellerle karşılaşmaktadır. Ayrıca, doğrudan veya dolaylı ayrımcılık nedeniyle de yardımlara erişimde engellerle karşılaşma durumları yaşanmaktadır. Bu durum, hem fiziksel hem de ruhsal ve psikososyal açıdan ciddi etkiler doğurmaktadır (IFRC, 2024).

Afet koşullarında kırılgan grupların orantısız biçimde etkilenme riski nedeniyle bu gruplara odaklanmak büyük önem taşımaktadır. Müdahale mekanizmalarının etkinliği, desteklenecek kesimlerin belirlenmesi ve kaynakların adil dağıtımı için bu grupların doğru şekilde tespit edilmesi gerekmektedir. Bu, hem politika yapıcılar hem de uygulayıcılar için pratik bir yol haritası sunmaktadır. 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş ve çevresinde meydana gelen depremler, her bireyin belirli ölçülerde etkilendiği bir tablo ortaya koysa da, kırılgan gruplar çeşitli nedenlerle "durumsal" olarak çok daha savunmasız hale gelmiştir (UNDRR, n.d.). Afet anı ve sonrasında, kadınlar ve kız çocukları, çocuklar ve gençler, engelli bireyler, yaşlı bireyler, LGBTİ+ bireyler, göçmenler, mülteciler ve azınlık gruplar, kırsal ve dezavantajlı bölgelerde yaşayan bireyler ile sağlık kırılganlığı olan bireyler afet koşullarından farklı şekillerde etkilenmiş ve hak temelli ihtiyaçlarını karşılama konusunda çeşitli yapısal engellerle yüzleşmişlerdir. Toplum bu zorlu süreci dayanışma ile aşmaya çalışırken, özellikle belirtilen kırılgan grupları önceleyen politika ve uygulamaların hayati önem arz ettiği bir kez daha görülmüştür. Bu bağlamda, afet yönetimi ve toplumsal dayanıklılığı güçlendirmek adına kırılgan grupların özgün ihtiyaçlarını doğru biçimde analiz etmek ve bu doğrultuda hareket etmek, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşma açısından temel bir gerekliliktir.

Bu rapor, Kahramanmaraş depremleri sırasında ve sonrasında söz konusu kırılgan grupların maruz kaldığı riskleri ve yaşadıkları zorlukları detaylı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır. Her bir grubun karşılaştığı özgün etkileri anlamak, daha etkin, eşitlikçi ve hedeflenmiş müdahalelerin geliştirilmesi açısından kritik öneme sahiptir. Raporun devamında, bu grupların her biri özelinde analizler ve öneriler sunulacaktır.

AFET VE KIRILGAN GRUPLAR

> Kadınlar ve Kız Çocukları

Afetler, tüm toplumu etkileyen krizlerdir. Ancak kadınlar ve kız çocukları, afetlerin yol açtığı yıkımların ve zorlukların en çok etki ettiği gruplar arasında yer almakta, özellikle toplumsal cinsiyet rollerinin ve eşitsizliklerin derinlemesine etkilediği durumlara karşı karşıya kalmaktadırlar. Biyolojik ve psikolojik farklılıkların yanı sıra, kurtarma faaliyetlerinde cinsiyet temelli ayrımcılık, bilgi ve kaynaklara sınırlı erişim, toplumsal cinsiyete dayalı yoksulluk ve bakım yükümlülükleri nedeniyle afetlerin cinsiyetle ilişkili etkilerine daha fazla maruz kalmaktadırlar (Ray-Bennett, 2018; Thurston ve ark., 2021; Arı Kovancı 2024). Afet öncesinde halihazırda kırılabilir durumda olan kadınlar ve kız çocukları, afet sonrası dönemde artan şiddet riski, yerinden edilme, geçim kaynaklarına erişememe ve sağlık hizmetlerinden mahrum kalma gibi ek zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu durum, var olan eşitsizliklerin daha da derinleşmesine neden olmakta ve kadınların afet sonrası iyileşme süreçlerine katılımını zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, afetler toplumun her bireyi üzerinde yıkıcı etkilere sebep olsa da, yaşanan afet durumundan sonra kadınlar ve kız çocuklarının krizlerden daha fazla etkilendiği görülmektedir. Bunun nedeni, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve sosyal normların, onların ihtiyaçlarının dile getirilmesini ve aldıkları hizmetlere erişimlerini etkilemesidir (UN Women, 2023).

Yaşamın kaynağı ve toplumun temel direği olan kadınlar, afet durumlarında, günlük gereksinimleri arasında süreklilikle yer alan cinsel sağlık ve üreme sağlığı konularında yeterli hizmetin sağlanamaması nedeniyle daha fazla etkilenmektedir. Bu durum, kadınların hem fiziksel hem de psikososyal açıdan afetlerden orantısız şekilde etkilenmesine yol açmaktadır. Nitekim afet bölgelerinde kadın ölüm oranlarının erkeklere kıyasla 14 kat daha yüksek olduğu değerlendirilmektedir (Peterson 2007; Işık 2024). Özellikle kadın sağlığı kavramı içinde cinsel sağlık sadece bedensel değil, psikolojik ve toplum üzerinde atfedilen değeri ve etkileriyle sağlığın önemli bir bileşeni olarak değerlendirilmektedir (Ergüven, Mumay ve Bulut, 2024). Afet gibi kriz durumlarında bu alandaki ihtiyaçların ihmal edilmesi; doğum kontrol yöntemlerine veya üreme sağlığı ilaçlarına erişimin kısıtlanması, gebeliklerin izlenememesi, hijyenik ortamlarda menstruasyon bakımının sağlanamaması, güvenli doğum ve doğum sonrası desteğin sunulamaması gibi ciddi sağlık risklerine neden olabilmektedir (Ünür, 2021).

Tablo 1: Kadınlarda Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı İhtiyacı Karşılanmadığında Karşılaşılabilecek Durumlar

Kadınlarda Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı İhtiyacı Karşılanmadığında Karşılaşılabilecek Durumlar	
Anne ve yeni doğan morbidite ve mortalitesinde artış	Enfeksiyonlar ve cinsel şiddet sonucu istenmeyen gebelikler
Fetal büyüme ve gelişmede kısıtlılık, düşük doğum ağırlıklı yeni doğan	Emzirme sorunları
Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlara (CYBE) yakalanmada artış	Erken doğum riski
Yetersiz doğum öncesi dönem (gebelik dönemi) bakımı ve takip	Spontan düşük riski, istenmeyen gebeliklerin güvenli olmayan yolla sonlandırılması (düşük)
Doğum kontrol yöntemlerine veya üreme sağlığı ilaçlarına ulaşamama	Travma ve depresyonun türevleri dahil olmak üzere ruh sağlığı sorunları

Bahsi geçen tüm etkenler, kadınların yaşam hakkı başta olmak üzere temel sağlık haklarının korunmasında büyük açıklar yaratmaktadır. Bu ihtiyaçlar arasında özellikle gebe ve emziren kadınların karşılaştığı riskler, afet dönemlerinde daha da derinleşmekte ve özel önlemler gerektirmektedir. Özellikle gebeliğinin son dönemlerinde olan kadınlar, yeterli hareket kabiliyetine sahip olamadıkları için afetlerin olumsuz etkilerine daha fazla maruz kalmaktadır (Ünür, 2021). Hamilelik sürecinin ileri dönemlerinde olan kadınlar, hareket kabiliyetlerinin kısıtlı olması nedeniyle afetlerin olumsuz etkilerine daha fazla maruz kalmaktadır.

Bebeklerinin sağlıklı beslenmesini sürdürebilmek için yeterli gıdaya ve destekleyici hizmetlere erişimde zorluk yaşamışlardır. Bu nedenle, beslenme değerlendirmeleri ve afet sonrası müdahale programlarına emziren annelerin özgün ihtiyaçlarının dahil edilmesi büyük önem taşımaktadır. Tüm bu sağlık temelli risklerin yanı sıra, afet sonrası yaşam alanlarının yetersizliği de kadınların hijyen ve mahremiyet ihtiyaçlarını ciddi şekilde tehdit etmektedir. Afet sonrası barınma ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulan çadır kentlerde, depremden etkilenen bireyler temel sağlık ve hijyen koşullarından yoksun bir şekilde yaşamaktadır. Temiz suya erişimin kısıtlı olması, enfeksiyon riskini artırmakta; bu durum, özellikle kadınların menstrüel dönemlerinde kişisel hijyenlerini uygun koşullarda sağlayamamalarına yol açmaktadır (Ergüven, Mumay ve Bulut, 2024).

Tuvaletler ve duşlar asgari hijyen koşullarına sahip olmadığına, kadınların hijyenik ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çekmeleri enfeksiyon risklerini artırmıştır. Özellikle, tuvalet ve hijyen malzemelerinin yetersizliği, kadınların kişisel temizliklerini sağlamakta zorlanmalarına yol açmıştır. Halk Sağlığı Uzmanları Derneği (HASUDER)'in 6 Şubat 2023 Depremi Saha Raporu verilerine göre, afetten etkilenmiş ve ortak yaşam alanlarında kalmak zorunda kalan bireyler, sınırlı sayıdaki ortak tuvalet ve duş alanlarını kullanmak durumunda kalmıştır. Bu tuvaletler, yalnızca tazyikli suyla temizlendiği için yeterli hijyen sağlanamamıştır. Bunun sonucunda, kadınlar, hijyenik ortam eksiklikleri nedeniyle enfeksiyon riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu süreçte, kadınlar, idrar yolu enfeksiyonlarından korunmak için önerilen bol su tüketme tavsiyesini de tuvalete gitme sıklığını azaltmak amacıyla reddetmişlerdir. Bu bağlamda, Kahramanmaraş depremleri sonrası etkilenen bölgede, gebelik ve doğumla

Hızlı hareket edemedikleri için depremler sırasında güvenli bir alana saklanmakta, sel sularından kaçmakta veya hortum karşısında sığınaklara ulaşmakta zorlanabilmektedirler (Ünür, 2021). Bu durum, gebelik sürecinde erken doğum, düşük doğum ağırlıklı bebekler ve bebek ölümleri gibi sağlık risklerinin artmasına neden olabilmektedir (Arı Kovancı, 2024). Özellikle Kahramanmaraş depremleri sonrasında emziren kadınlar, yeterli ve dengeli beslenme imkanlarının sınırlanması nedeniyle akut yetersiz beslenme riskiyle karşı karşıya kalmıştır (Nirengi Association, 2023).

ilgili hizmetler dışındaki üreme sağlığı hizmetlerinin öncelikli hizmetler olarak görülmediği anlaşılmıştır (HASUDER, 2023). Bu sebeple, kadınların hijyen ve cinsel sağlık koşullarını iyileştirmek için, afet sonrası barınma alanlarında daha etkili düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Çadır kentlerde ve ortak yaşam alanlarında, kadınların mahremiyetini koruyabilecekleri güvenli alanlar sağlanmalı, hijyenik koşullar daha iyi hale getirilmelidir. Örneğin, tuvalet ve duş alanlarının cinsiyete göre ayrılması, bu alanların hijyenik malzemelerle donatılması ve düzenli temizliklerinin sağlanması gerekmektedir. Ayrıca, kadınların mahremiyetini sağlamak amacıyla kilitlenebilir tuvaletler ve duşlar sağlanmalı, bu alanların gece saatlerinde yeterince aydınlatılması için parlak ışıklandırma sistemleri kurulmalıdır. Bu tür basit ancak etkili düzenlemeler, kadınların güvenliğini artırarak cinsel şiddet vakalarını da engelleyebilir (IFRC, 2024).

Kahramanmaraş depremlerinin ardından kadına yönelik şiddetle mücadele mekanizmalarının işleyişi ciddi şekilde aksamış, kadınların şiddetten uzaklaşma süreçleri çok boyutlu engellerle karşı karşıya kalmıştır. Deprem bölgesindeki birçok ŞÖNİM ağır hasar almış veya konteyner yapılarla sınırlı koşullarda hizmet vermeye çalışmıştır. Örneğin Hatay'daki ŞÖNİM taşınmak zorunda kalmış, Adıyaman'daki ŞÖNİM ise konteynerde faaliyet göstermiştir; bu koşullar, hem kadınlar hem de çalışanlar için güvensiz ve yetersiz bir ortam yaratmıştır (Mor Çatı, 2023). Teknik altyapı eksiklikleri nedeniyle 6284 sayılı Kanun kapsamındaki koruma kararlarının uygulanması kişisel inisiyatlara bırakılmış, ŞÖNİM'lerin vakalardan haberdar olması ise yalnızca acil bildirimlerle sınırlı kalmıştır (Mor Çatı, 2023). Kadın sığınaklarının bir kısmı fiziksel olarak zarar görmüş, bazıları ise kapasite yetersizliği nedeniyle yeni başvuruları karşılayamamıştır. Bazı illerde sığınaklar, şiddet mağduru olmayan depremzedelerin barınması amacıyla kullanılmış ve bu durum gizlilik ve güvenlik ilkesini ihlal etmiştir (Kadın Dayanışma Vakfı, 2023). Aynı zamanda barınma başvuruları genellikle "barınma ihtiyacı" olarak ele alınmış ve bu nedenle şiddete uğrayan kadınların can güvenliği talepleri göz ardı edilmiştir. Göç eden kadınlar da benzer biçimde destek hizmetlerine erişimde coğrafi ve bürokratik engellerle karşılaşmış, örneğin adreslerinin eşleriyle aynı görünmesi sebebiyle yardım alamamışlardır (Mor Çatı, 2023). Şiddetle mücadele desteklerinin "aile odaklı" bir anlayışla şekillenmesi, toplumsal cinsiyet temelli ihtiyaçların göz ardı edilmesine neden olmuştur.

Öte yandan, bölgedeki en büyük sorunlardan biri kadınlar ve kız çocukları için, temiz iç çamaşırı ve hijyenik pedlerin yetersizliği olarak belirtilmiştir. Toplu yaşam alanlarında hijyen, mahremiyet ve güvenlik koşulları ciddi sorun teşkil etmiş; kadınların %60'ı tuvalet, duş ve aydınlatma gibi hizmetlerin yetersizliğini, %76'sı ise çocuk oyun alanlarının olmayışını ifade etmiştir (Kadın Koalisyonu, 2023). Bu koşullar, başvuruların azalmasına ve kadınların kendilerini daha da yalnız hissetmelerine neden olmuştur. Psikososyal ve hukuki destekler sınırlı kalmış; bazı kadınlar destek almak yerine kendi çözümünü üretmek zorunda kalmıştır (Kadın Koalisyonu, 2023).

Afet sonrasında kadınlara yönelik danışma merkezlerinin ihtiyaçları karşılanmadığı takdirde, sağlık sorunları artacak çoğu işlevsiz hâle gelmiş, özellikle kayyum atanan yerel yönetimlerde bu merkezlerin kapatılması erişimi daha da zorlaştırmıştır. Bitlis, Erzurum, Diyarbakır ve Kayseri gibi illerde şiddet başvurularında artış yaşanmış; Van'da genç kadın intiharlarında dikkat çeken bir yükselme raporlanmıştır (Kadın Dayanışma Vakfı, 2023). Tüm bu bulgular, afetin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda cinsiyet temelli bir kriz olduğuna işaret etmektedir. Bu eksiklikler, vajinit ve idrar yolu enfeksiyonu gibi sağlık sorunlarının artmasına neden olarak kadın sağlığını olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle, hijyenik malzeme temini ve kadınların sağlıklı yaşam koşullarına erişimlerini iyileştirmek, afet sonrası sağlık hizmetlerinin öncelikli alanlarından biri olmalıdır. Kadınların bu tür temel ihtiyaçları karşılanmadığı takdirde, sağlık sorunları artacak ve afet sonrası yaşamlarını daha da zorlaştıracaktır. Kadınlar ve kız çocukları için hijyenik ve güvenli yaşam koşulları sağlanmadan, afet sonrası artan fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet ve istismar gibi kırılabilirlik durumlarını artıran vakaların önlenmesi çok daha zor hale gelmektedir. Bu gerçekler, Kahramanmaraş depremlerinden çıkarılan önemli derslerden biri olarak, kadınlar ve kız çocuklarının güvenli ve güvenceli yaşam koşullarıyla desteklenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, kadınlar ve kız çocukları afetlerin ardından ortaya çıkan dolaylı etkilerden de zarar görmektedirler. Bunlar, cinsel sağlık ve üreme sağlığının bozulması, cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, erken yaşta ve zorla evlilikler, geçim kaynaklarının kaybı, eğitime erişimin kısıtlanması, iş yükünün artması olarak ifade edilebilir (Arı Kovancı, 2024).

UNFPA (2024) tarafından sunulan Türkiye Deprem Durum Raporu (Türkiye Earthquake Situation Report)'a göre kriz zamanlarında, kadınlar, kız çocukları ve diğer kırılgan gruplar, cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet (Sexual and Gender-Based Violence - SGBV) riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. SGBV'ye maruz kalan kadınlar ve kız çocukları için yeni barınakların kurulması gerekmektedir. Kırsal alanlarda yalnız yaşayan yaşlı kadınlar, temel ihtiyaçlara ve hayat kurtaran hizmetlere erişim için dış desteğe ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda, afet sonrası ilk müdahaleler, özellikle kadınlar ve çocuklar için etkili bir koruma sağlamak adına kritik bir rol oynamaktadır. Kahramanmaraş depremleri neticesinde bölgede yarısı kadın ve kız çocuklarından oluşan yaklaşık 15,8 milyon kişi depremden dolayı olarak veya doğrudan etkilenmiştir (T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023). Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (OCHA) raporuna göre, Kahramanmaraş depremleri sonrası yaşanan süreçte kadınlar, kız çocukları ve diğer savunmasız bireyler arasında şiddet ve taciz olaylarında artış gözlemlenmiştir. (OCHA, 2023).

Bu bağlamda, depremler sonrası yapılan değerlendirmelerde de kadınların ve kız çocuklarının depremlerden ağır bir biçimde etkilendiğini ortaya çıkmıştır. Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women) ve insani yardım kuruluşları tarafından yapılan saha gözlemlerinde, deprem sonrası kadın ve kız çocuklarına yönelik şiddetin arttığı gözlemlenmiş, bu durum kadınlarla çalışan STK temsilcileri tarafından da raporlandırılmıştır. Kadın bilgi sağlayıcılarının görüşlerine başvurulmuş 59 ilçenin 20'sinde, kadın katılımcılar hane içinde şiddet konusunu temel koruma sorunları arasında belirtmiştir (Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyonu, 2023). Bu nedenle, geçici barınma alanlarında güvenli bölgelerin oluşturulması, şiddet mağdurlarına yönelik acil yardım hizmetlerinin sunulması ve güvenli yaşam alanlarına erişim sağlanması büyük önem taşımaktadır (UN, 2023). Tüm bu riskler ve koruma açıkları, kadınların deprem sonrası dönemde hem fiziksel hem de psikolojik olarak kendilerini güvende hissetmelerini ciddi şekilde zorlaştırmaktadır.

Güvensizlikle birlikte yalnızlaşma, aile ve çevre kaybı, işsizlik gibi etkenler de kadınların deprem sonrası yaşadığı zorlukları artırmaktadır. Kahramanmaraş depremlerinden sonra, kadınların toplumsal ve psikolojik destek sistemleriyle güçlendirilmesi gerektiği, güvenliklerinin sağlanmasının acil bir ihtiyaç olduğu görülmüştür. Tüm bu faktörler, afetlerin cinsiyete özgü etkilerini derinleştirerek, özellikle kadınlar için daha yıkıcı sonuçlar doğurmakta ve toplumsal eşitsizlikleri daha da belirgin hale getirmektedir (Robles, 2020).

Kadınların afetlerden orantısız şekilde etkilenmesine yol açan faktörlerden biri de, toplumsal cinsiyet rollerinin onlara hane içindeki bakım sorumluluklarını yüklemesidir (Arı Kovancı, 2024). Özellikle, afet sonrasında aile içerisindeki bakım rollerinin ön plana çıkması nedeniyle (Bianet, 2023); yaşlı ve çocukların bakımından sorumlu tutulan kadınlar, afet anında önceliği bu bireylerin güvenliğine vermekte ve bu süreçte kendi hayatlarını riske atabilecek eylemlerde bulunabilmektedir.

Bunun yanı sıra, çocukları ve yaşlıları tahliye etmek veya güvenli bir alana yerleştirmekle meşgul olduklarından, kendileri için güvenli bir sığınak arayacak yeterli zamanı bulamamaktadırlar (Arı Kovancı, 2024).

Afet sonrasında ise, kadınların üstlendiği bakım sorumlulukları daha da ağırlaşmakta ve bu durum onların psikolojik sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Artan yük, kadınlarda travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) ve depresyon gibi ruhsal sorunlara yol açabilmektedir. Bu nedenle, afet sonrası iyileşme süreci kadınlar için erkeklere kıyasla daha uzun ve zorlu olabilmektedir (Ünür, 2021).

Kahramanmaraş depremlerinin ardından, küçük çocukları olan anneler ve ev içi sorumlulukları bulunan orta yaşlı kadınlar, hem ailelerinin temel ihtiyaçlarını karşılamak hem de bakım ve destek sağlamak zorunda kaldıkları için yüksek düzeyde stres yaşadıklarını bildirmiştir (Nirengi Association, 2023). Kadınlar, çocuklarının güvenliğini sağlamaya, yaşlı ve engelli aile bireylerine bakmaya çalışırken aynı zamanda barınma, hijyen ve gıda temini gibi hayati sorumlulukları da üstlenmek zorunda kalmıştır. Bu çok yönlü roller, kadınların afet sonrası süreçte fiziksel ve psikolojik olarak daha fazla yük altında kalmasına ve iyileşme sürecinin erkeklere kıyasla daha uzun ve zorlu olmasına neden olmuştur.

Afet sonrası süreçte, kadınlar gündelik hayatı yaşanabilir hale getirmek için büyük bir sorumluluk taşımaktadır. Kahramanmaraş depremleri gibi felaketler, kadınların bu sorumluluklarını daha da ağırlaştırmaktadır. Ayrıca, yeniden yaşanabilir fiziksel koşullar oluşturmak da bu sorumluluklardan biridir. Mevcut koşullar göz önüne alındığında, bu sorumluluklar çoğunlukla kadınların omuzlarına yüklenmektedir. Bunun yanında, bu sorumlulukları aksatacak herhangi bir kriz ya da yokluk durumu, kadınların üzerindeki yükü artırmaktadır (Genç, 2023). Depremler sonrası dağılmış haneler ve yıkılmış evler, geçici barınma koşullarında yeniden düzenlenmeye çalışılırken, kadınlar bu süreçte ev işleri ve bakım emeği gibi görevleri yerine getiriyor olmalarının yanında, artık adeta sonu gelmeyen ve sürekli devam eden bir mesaiye girmiştir.

Bu durum, kadınların fiziksel ve psikolojik sağlıklarını olumsuz etkileyerek iyileşme süreçlerini daha da zorlaştırmaktadır. Bu noktada, afet sonrası kadınların yükünü hafifletecek destek mekanizmalarının hızla devreye girmesi ve bu sürecin toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde ele alınması büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte, afetlerin ekonomik etkileri de kadınların yaşamlarını derinden etkilemektedir. Afet sonrası en büyük sorunlardan biri de işgücü ve istihdam kayıplarıdır. Kadınların iş gücü kayıpları, özellikle Hatay ve Adıyaman gibi illerde en yüksek seviyede gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, kadın istihdamını artırmaya yönelik programların geliştirilmesi önemli bir ihtiyaç olarak öne çıkmaktadır. Pazarla ilgili becerilere, dijital okuryazarlık ve teknik becerilere odaklanan mesleki eğitim merkezlerinin kurulması, istihdam edilebilirliği artırarak toparlanma sürecine katkı sağlamaktadır (Uluslararası Çalışma Örgütü, 2024).

Kadın İşçiler Dayanışma Derneği tarafından yapılan nitel araştırmaya göre, kadınlar deprem sonrası istihdamdan çekilme nedenlerini karşılıksız emeği yönetmenin zorlukları ve kentsel alanlardaki hizmet, güvenlik ve temel ihtiyaçların yetersizliği ile açıklamaktadır. Depremlerden etkilenen bölgelerde çalışan kadınlar, mevcut koşulların, deprem öncesine göre daha güvencesiz ve düşük ücretli işlere mahkum olmalarına yol açtığını ifade etmektedir. İşverenlerin, çalışma koşullarını daha esnek ve düşük ücretli hale getirerek bu durumu istismar ettiği de belirtilmiştir (Kadın İşçi Dayanışma Derneği, 2023).

UN Women tarafından hazırlanan Brief on Earthquakes in Türkiye: Impacts and Priorities for Women and Girls (2023) raporundan elde edilen veriler doğrultusunda, depremlerden etkilenen bölgede kadınların işgücüne katılım oranı, çalışma koşulları, tek ebeveynli aile oranları ve kadın girişimcilerin yaşadığı ekonomik zorluklar gibi kritik göstergeler **Tablo 2'**de sunulmaktadır.

Tablo 2: Kahramanmaraş Depremlerinden Etkilenen Kadınların Ekonomik Durumu ve Yaşanan Sosyal Zorluklar

Kahramanmaraş Depremlerinden Etkilenen Kadınların Ekonomik Durumu ve Yaşanan Sosyal Zorluklar	
Kadınların İş Gücüne Katılım Oranı	Etkilenen illerde, Türkiye ortalamasının altındadır.
Kadınların Çalışma Durumu	%78.7'si tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır ve sosyal güvenceye erişimleri yoktur.
Tek Ebeveynli Aile Oranı	Kadınların ve kız çocuklarının yer aldığı hanelerin %8'i kadınların başında olduğu tek ebeveynli ailelerden oluşmaktadır.
Kadın Girişimcilerin Durumu	Kadın girişimcilerin %88'i işlerinin deprem sonrası kesintiye uğradığını ve %50'sinin ekonomik faaliyetlerine geri dönemediğini bildirmiştir.

Tablo 2'de sunulan veriler, Kahramanmaraş depremlerinin ardından kadınların ekonomik ve sosyal durumunun zorlu bir hale geldiğini göstermektedir. Kadınların iş gücüne katılım oranı, Türkiye ortalamasının altında kalırken, büyük bir kısmı tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak çalışmakta ve sosyal güvenceye erişimleri bulunmamaktadır. Ayrıca, tek ebeveynli aile oranının %8 olması, kadınların aile içinde başa çıkmaları gereken ek zorlukları vurgulamaktadır. Kadın girişimciler ise büyük bir ekonomik darbe almış, %88'i işlerinin deprem sonrası kesintiye uğradığını ve %50'sinin faaliyetlerine geri dönemediğini belirtmiştir. Bu durum, bölgedeki kadınların ekonomik olarak büyük bir güçlükle karşı karşıya olduğunu ortaya koymaktadır.

Kadınların karşılaştığı bu zorluklar, çocuklar, özellikle de kız çocukları için ayrı bir risk faktörü oluşturmaktadır. Çocuklar, özellikle kız çocukları, yetişkinlere göre fiziksel ve psikolojik açıdan daha kırılgan olup, özel ihtiyaçları bulunan ve afetlerin yıkıcı etkilerine en çok uğrayan gruplardan biri olarak değerlendirilirler (Arı Kovancı, 2024). Afetler, kız çocuklarının daha fazla risk altına girmelerine yol açarken; bu süreçte cinsel şiddet, erken yaşta evlilik ve eğitimden mahrum kalma gibi sorunlar daha belirgin hale gelmektedir. Ayrıca, afet sonrası aile yapılarına dair yaşanan değişiklikler, kız çocuklarını bakım ve güvenlik açısından daha savunmasız hale getirmektedir. Bu nedenle, kız çocuklarının afetlere yönelik özel koruma ve destek önlemleri gerekmektedir.

Küresel insani yardım topluluğu, toplumsal cinsiyet eşitliği ile kadın ve kız çocuklarının güçlenmesini sağlamanın, hem insan hakları hem de etkili insani yardım faaliyetlerinin başarıyla uygulanabilmesi için bir zorunluluk olduğunu kabul etmektedir. Ek olarak, toplumsal cinsiyet eşitliği taahhütlerinin hayata geçirilmesi ve bu taahhütlerin yalnızca isteğe bağlı olmamakla birlikte, koordine edilmiş hazırlık ve müdahale programlarının temelinde yer almasını sağlamak için daha fazla çaba harcanması gerektiğini de vurgulamaktadır (IASC Gender Reference Group, 2017).

Kahramanmaraş depremleri sonrası yaşanan süreçte, milyonlarca insanın hayatı derinden etkilenirken; bu felaketin en ağır sonuçlarından biri ise kadınlar ve kız çocukları üzerinde görülmüştür. Depremlerin sebep olduğu genel yıkımın yanı sıra, halihazırda var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin daha da derinleşme tehlikesi ortaya çıkmıştır.

Depremi Ardından Kadınlar ve Kız Çocukları (UN Women, 2023) raporunda yer alan ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarından derlenen verilere göre, deprem bölgesinde kadın ve kız çocukların ayrımcılığa maruz kaldığını ve bu nedenle temel ihtiyaçlara ve hizmetlere erişimde geri planda kaldıklarını belirtmiştir. Örneğin, deprem bölgesinde sosyal hizmetlerin aksamaması, engelli kadınlar, yaşlı kadınlar, bekar anneler ve kız çocukları üzerinde diğer gruplara kıyasla daha büyük bir etki yaratmıştır. Hasar gören altyapının yanı sıra, cinsiyete dayalı belirli engeller nedeniyle kırsal kesimlerde yaşayan kadın ve kız çocuklarına ulaşmak da zorlaşmaktadır. Örneğin, ulaşım imkanlarının kısıtlı olması ve toplumsal normların kadınların tek başlarına seyahat etmelerini her zaman güvenli veya mümkün kılmaması, hizmetlere erişimde ciddi sorunlara yol açmaktadır.

Bu bağlamda, kadınlar ve kız çocukları için afet müdahalesinin etkinliğini sağlamak adına, bu grubun ihtiyaçlarına yönelik özel stratejiler geliştirilmelidir. Ancak, koordinasyon eksiklikleri bu sürecin verimliliğini olumsuz etkileyebilmektedir. Afet sonrası yardım çabalarının farklı kurumlar ve organizasyonlar arasında kontrolsüz bir şekilde dağılması, kaynakların verimli kullanılmasını engelleyebilmekte ve hizmetlerin tekrarlanmasına yol açmaktadır. Bu nedenle, merkezi bir koordinasyon sisteminin kurulması, yardımların doğru zamanda, doğru yerde ve en çok ihtiyacı olan kişilere ulaşmasını sağlayarak, daha hızlı ve etkili bir müdahale süreci oluşturacaktır (UN & OCHA, 2023).

Afet koşullarında kadınlar ve kız çocukları, hem fiziksel hem de sosyal açıdan daha kırılgan gruplar arasında yer almakta; mevcut eşitsizliklerin derinleşmesi ile birlikte hayatta kalma, hizmetlere erişim ve güvenli yaşam alanlarına ulaşım konusunda ciddi zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır.

Bu nedenle, afet müdahale süreçlerinde kadınların ve kız çocuklarının özgün ihtiyaçlarının görünür kılınması ve toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşımın benimsenmesi sadece insani bir zorunluluk değil, aynı zamanda etkili müdahale ve iyileşmenin temel koşuludur.

Yardımların kapsayıcı ve adil bir şekilde ulaştırılabilmesi için merkezi bir koordinasyon mekanizmasının oluşturulması, sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliğinin güçlendirilmesi ve kırsal kesimlere yönelik özel erişim stratejilerinin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğini merkeze alan her adım, toplumların daha dirençli, kapsayıcı ve sürdürülebilir hale gelmesini sağlarken, kadınların potansiyellerini tam anlamıyla ortaya koyabilecekleri bir zemin sunarak, toplulukların tüm bireyleriyle birlikte daha sağlam bir şekilde yeniden inşa edilmesine katkı sağlamaktadır.

AFET VE KIRILGAN GRUPLAR

> Çocuklar ve Gençler

Afetlerin olumsuz etkilerine en açık gruplardan biri çocuklar ve gençlerdir. Fiziksel ve psikolojik olarak yetişkinlere kıyasla daha korunmasız olan çocuklar, afet koşullarında özel desteğe ihtiyaç duyarlar ve bu yıkıcı etkilerden en çok etkilenenler arasındadır. Halihazırda özel ihtiyaçları bulunan ve bakım veren kişilerin sorumluluğunda olan çocukların, güvenlik gibi temel desteklere duydukları gereksinimler her geçen gün artmaktadır. Bu durum, çocuklar başta olmak üzere gençleri de kapsayarak, afet sonrası dönemlerde eğitim, sağlık hizmetleri ve psikolojik destek gibi önemli alanlarda ciddi eksikliklerle karşı karşıya bırakmaktadır. Ayrıca, afetler bu koşulları daha da zorlaştırarak çocukların kırılganlığını artırmaktadır. Afet sonrası ortamda, çocukların fiziksel ve psikolojik iyileşme süreçleri daha karmaşık hale gelirken, onların güvenliği ve sağlığı da tehlikeye girmektedir. Bu bağlamda, çocukların afetlere yönelik özel koruma ve destek önlemleri sağlanmalıdır.

Afetler gibi acil durumlarda çocukların korunmasına ilişkin yapısal sorunlar bulunmaktadır; mevcut sistem, çocukların duygusal, fiziksel ve sosyal ihtiyaçlarını bütüncül bir biçimde karşılamaktan uzaktır (Kaya, 2023). Afetlerin yol açtığı yıkım, çocukların fiziksel güvenliklerinin yanı sıra temel haklarına erişimlerini de ciddi şekilde tehdit etmektedir. Afet sonrası dönemde çocukların karşılaştığı ihmal, istismar, kimliksizleştirme ve erken yaşta sorumluluk yüklenme gibi durumlar, halihazırda kırılgan olan çocuk koruma sistemlerinin işleyişini negatif yönde etkileyerek yetersizliklerini görünür kılmaya yatkındır. Kimliği tespit edilemeyen, refakatsiz ya da ailesini kaybetmiş çocukların risk altında bırakarak; kayıt eksikliklerinin istismarı ve ihmali görünmez kılmaktadır (Küçükgüzel & Çiftçi, 2023). Bu durum, çocukların afet sonrası süreçte yalnızca korunmaya değil, aynı zamanda izlenmeye ve desteklenmeye de ihtiyaç duyduklarını ortaya koymaktadır. Öte yandan, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yayımlanan bir politika raporunda, çocuk işçiliği gibi hak ihlallerinin afet durumları gibi kriz dönemlerinde artabileceği, bu nedenle sosyal destek hizmetlerinin yaygınlaştırılması gerektiği vurgulanmaktadır (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022). Tüm bu bulgular, afet sonrası çocuk haklarının korunmasının yalnızca bir insani sorumluluk değil, aynı zamanda kurumsal ve yapısal bir zorunluluk olduğunu açık biçimde göstermektedir. Aksi halde, bu çocukların maruz kaldığı çok yönlü ihaller, uzun vadede derin travmalara ve gelişimsel bozulmalara yol açabilmektedir.

Travma, bireyin fiziksel ya da duygusal olarak zarar görmesine neden olan tek bir olaydan ya da birden fazla olayın birleşiminden kaynaklanmaktadır. Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu (UNICEF) verilerine göre, dünya genelinde her dört çocuktan biri, travma olarak tanımlanan olaylara (örneğin, doğal afetler ve/veya şiddet) maruz kalmakta ve yaşamlarını bu olayların yaşandığı bölgelerde sürdürmektedir (UNICEF, 2023). Çocukların savunmasız olmalarının temel nedenleri arasında gelişimsel süreçleri, yaşamlarını sürdürme ve karar alma konusunda yetişkinlere olan bağımlılıkları ile duygusal destek ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu özellikleri, onları kırılgan gruplar arasında öncelikli hale getirmektedir (UNICEF Innocenti, 2016).

Bu nedenle, afetlere maruz kalan çocukların yaşadıkları travmanın sadece olay anıyla sınırlı kalmadığı, sonrasında da uzun süreli etkiler doğurabileceği unutulmamalıdır. Türkiye özelinde, bu durumun en çarpıcı örneklerinden biri 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinde gözlemlenmiştir. Kahramanmaraş merkezli depremler, sadece fiziksel yapıları tahrip etmekle kalmamış, aynı zamanda binlerce çocuğun yaşamını köklü bir şekilde değiştirmiştir. Ayrıca, birçok çocuk afette birincil bakıcılarını kaybederek yetim kalmış, bu da psikososyal destek ihtiyacını özel bakım ve koruma ihtiyacına dönüştürmüştür. Özellikle anne ve babasını kaybeden çocuklar, hem psikolojik hem de ekonomik anlamda büyük bir travma yaşamışlardır.

UNICEF, Türkiye’de 4,5 milyon çocuğu etkileyerek büyük Deprem sonrası yaşanan tahliye, barınma, sağlık bir insani krize sebebiyet veren Kahramanmaraş hizmetlerine erişim ve psikososyal destek süreçleri, engelli depremlerinde tahmin edilenden çok daha fazla sayıda çocuklar açısından ciddi riskler barındırmaktadır. çocuğun hayatını kaybetmiş olabileceğini belirtmiştir. Araştırmalar, otizm spektrum bozukluğu gibi nöroçeşitlilik (UNICEF, 2023) Türk vatandaşların yanı sıra depremde özelliklerine sahip çocukların özellikle duyuusal hassasiyetleri etkilenen 10 ilde yaklaşık 1,7 milyon Suriye vatandaşı nedeniyle kalabalık ve yüksek sesli alanlarda yoğun stres bulunmakta olup, bunların 811 bini çocuktur. MEB (2024), yaşadıklarını, bu çocuklar için güvenli ve uyaran düzeyi verilene göre depremler sebebiyle 1962 öğrenci hayatını düzenlenmiş alanların neredeyse hiç oluşturulmadığını kaybederken, annesini, babasını veya her ikisini birden göstermektedir (Yazgan Şenay, 2023). Sözlü iletişim kaybeden, dolayısıyla öksüz veya yetim kalan 732 öğrenci kuramayan ya da alternatif iletişim araçlarına ihtiyaç duyan tespit edilmiştir. Adıyaman, Adana ve Gaziantep gibi çocukların, afet alanlarında kendilerini ifade edemedikleri illerde yapılan saha görüşmeleri, yalnız kalan çocukların ve yanlış anlaşıldıkları belirtilmiştir. Ayrıca, özel gereksinimli korunmaya muhtaç bireyler hâline geldiğini ve çocuk çocukların afet sırasında yaşadığı kayıpların yalnızca fiziksel koruma alanında acil müdahale gerektiren bir durum değil, aynı zamanda sosyal dışlanma, hizmetlere oluştuğunu göstermektedir (ILO, 2024). Bu durum, erişememe ve rutinlerin bozulması gibi çok katmanlı çocukların geleceğini güvence altına almak ve yeniden etkileri olduğu görülmektedir (Yıldız & Korkmaz, 2023). Bu inşa etmek için ciddi bir desteğe ihtiyaç duyduklarını durum, yalnızca engelli çocukları değil, aynı zamanda göstermektedir. Öksüz ve yetim kalan bu çocuklar, onların bakım yükünü üstlenen ebeveynleri de olumsuz toplumsal destek ve özel koruma önlemlerinin yönde etkilemekte; ailelerin afet sonrası sürece uyumunu vurgulanması gereken bir grup olarak öne çıkmaktadır. güçleştirmektedir. Afet sonrası rehabilitasyon ve destek Hem duygusal iyileşme hem de eğitim gibi temel programlarının engelli çocukların gelişimsel, duygusal ve ihtiyaçlarının karşılanması, bu çocukların normalleşme fiziksel ihtiyaçlarını temel alan bir yaklaşımla süreçlerini hızlandırmak adına kritik önem taşımaktadır. yapılandırılması gerektiği vurgulanmaktadır (Demirtaş, Aksı takdirde, bu durum uzun vadeli sosyo-ekonomik 2023). Bu bulgular, engelli çocukların afet süreçlerinde daha eşitsizliklere ve psikolojik problemlere yol açabilmektedir. yüksek kırılabilirlik taşıdığını ve afet yönetimi politikalarının Kahramanmaraş merkezli depremler, engelli bireylerin kapsayıcı bir anlayışla yeniden düzenlenmesi gerektiğini yanı sıra engelli çocukları da çok yönlü biçimde ortaya koymaktadır. etkilemiştir.

Kahramanmaraş depremleri, çocukların beslenme ve sağlık hizmetlerine erişimini ciddi biçimde sekteye uğratmış; özellikle afet bölgesinde yaşayan çocuklar için temel ihtiyaçların karşılanması güçleşmiştir.

Afet dönemlerinde bebek beslenmesine odaklanan bir diğer çalışmada, emzirmenin en güvenli beslenme yöntemi olduğuna dikkat çekilmiş; ancak emzirmenin desteklenmediği, uygun ortamların sağlanamadığı koşullarda annelerin bu süreci sürdüremediği belirtilmiştir (Yılmaz & Eroğlu, 2023). Bu tür durumlarda formül mamaların yanlış saklanması ya da hijyenin sağlanamaması nedeniyle bebekler ek risklerle karşı karşıya kalabilmektedir.

Öte yandan, beş yaş altı çocukların beslenme durumunu inceleyen bir araştırma, yeterli ve dengeli gıdaya erişimin azaldığını, protein kaynaklarının sınırlı olduğunu ve hijyenik koşulların yetersizliği nedeniyle çocukların sağlıklı gelişiminin tehdit altında olduğunu ortaya koymaktadır (TTB-SES Hatay Deprem Koordinasyonu Açıklaması, 2024). UNICEF tarafından yayımlanan uluslararası bir değerlendirme raporu ise, Türkiye ve Suriye'deki çocukların deprem sonrası sağlık hizmetlerine erişimde zorlandıklarını, su ve kanalizasyon sistemlerinin hasar görmesi nedeniyle bulaşıcı hastalık risklerinin arttığını ve psikososyal destek hizmetlerinin yetersiz kaldığını vurgulamaktadır (UNICEF, 2023). Tüm bu bulgular, afet sonrası çocuk sağlığının yalnızca tıbbi hizmetlere erişimle değil, aynı zamanda yeterli beslenme, hijyen, bakım ve psikososyal destekle birlikte ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Kahramanmaraş depremleri sonrası yaşanan süreçte, aile yapılarında ve ebeveyn-çocuk ilişkilerinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Çocuklar, sosyal ve ekonomik açıdan yetişkinlere bağımlı oldukları için, ailelerinin sosyo-ekonomik durumundaki kötüleşmeler veya aile kayıpları, bu gruptaki kırılganlığı daha da artırmıştır (Karabulut ve Bekler, 2019). Afet sonrası dönemde ebeveynlerin çocuklarına sağladığı psikolojik ve fiziksel destek, çocukların travmayla başa çıkma süreçlerini doğrudan etkilemiştir.

Özellikle bebeklik ve erken çocukluk döneminde, ebeveynlerin kaygılı, endişeli ya da duygusal olarak tükenmiş hâlleri, çocuklarda huzursuzluk, ağlama nöbetleri ve güven duygusunda zedelenmeye neden olabilmektedir (Yıldız, 2023). Ebeveynlerin bu süreçte sergiledikleri sakin, tutarlı ve koruyucu tutumların, çocukların stres düzeyini azalttığı ve onların afet sonrası yeniden düzenlenen yaşama daha sağlıklı uyum sağlamalarını kolaylaştırdığı ifade edilmektedir (Karabekiroğlu, 2023). Afet sonrası aile içi dayanışmanın artması, ebeveynlerin yeni roller üstlenmesi ve çocukların ihtiyaçlarına daha duyarlı yaklaşmaları, psikolojik dayanıklılığı da güçlendiren bir unsur olarak öne çıkmaktadır (Demirtaş & Gül, 2023).

Okul öncesi çocuklar, gelişimsel açıdan kritik bir dönemden geçtikleri için psikolojik travmalara daha yatkındırlar (Wolmer, Hamiel, Pardo-Aviv, & Laor, 2017). Erken çocukluk döneminde kazanılan yaşam alışkanlıkları, bireyin ilerleyen yaşam evrelerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Bu yaş grubundaki çocuklar, yaşça büyük bireylere kıyasla travmatik olaylara karşı daha hassastır (Woolgar, Garfield, Dalglish, & Meiser-Stedman, 2022). Dolayısıyla, okul öncesi dönem, çocukların ruhsal ve fiziksel sağlığını şekillendiren kritik bir süreçtir. Bu süreçte oluşan travmalar ve afet deneyimleri, çocukların hem kısa vadede hem de ilerleyen dönemlerde gelişimlerini etkileyebilmektedir. Bu nedenle, çocukların ihtiyaçlarına duyarlı yaklaşımlar geliştirmek büyük önem taşımaktadır. Okul öncesi çocukların afet deneyimlerinin sağlıklı bir şekilde yönetilmesi, uzun vadede bireylerin genel gelişimlerini olumlu yönde şekillendirebilir. Bu bağlamda, ebeveyn-çocuk ilişkisinin niteliği ve aile içi destek mekanizmaları, özellikle erken yaş grubundaki çocukların travmayla baş etme kapasitelerini doğrudan etkilemektedir. Özellikle okul öncesi dönemdeki çocuklar, hem bilişsel hem de duygusal gelişim açısından kritik bir evrede olduklarından, afet sonrası yaşantılar bu döneme özgü özel yaklaşımlarla ele alınmalıdır.

Birleşmiş Milletler Ortak Çok Sektörlü İlk Hızlı İhtiyaç Değerlendirme (MIRA) Raporu'na göre, afet bölgesindeki 120 yerleşim yerinin 79'unda çocuklar ve öğretmenler için psikososyal desteğin en çok ihtiyaç duyulan hizmet olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda, en az 2,5 milyon çocuğun farklı düzeylerde yardıma ihtiyaç duyduğu vurgulanmıştır (Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyonu, 2023).

Kahramanmaraş merkezli depremlerin çocuklar üzerindeki etkisini incelemek amacıyla Adıyaman'da okul çağındaki çocuklarla yapılan bir araştırmaya göre, deprem sonrası çocukların en yaygın yaşadığı olumsuzluklar arasında sürekli korku, üzüntü, travmatik anıların sıkça hatırlanması, stres, uyku düzensizlikleri, yer değiştirme, sevdiklerini kaybetme ve okula ara verme gibi durumlar yer almaktadır. Araştırmada çocukların en önemli sosyal destek kaynakları olarak aileleri, öğretmenleri, arkadaşları, okul ortamı ve devlet destekleri öne çıkmıştır. Okula dönüş süreci ise öğrenciler üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkiler yaratmıştır. Bir yandan arkadaşlarına kavuşmanın ve okul ortamına geri dönmenin yarattığı mutluluk hissi, çocukların travmayı atlatmasına katkı sağlarken; diğer yandan okulun yeniden yıkılabileceği ihtimaline dair korkular ve hayatını kaybeden öğretmen ve arkadaşlarının anısı öğrencilerin psikolojik olarak zorlanmasına neden olmuştur (Özer, Bakır & Şaşmaz, 2024).

Tüm bu psikososyal etkenlerin yanı sıra, afet sonrası yaşanan ekonomik zorluklar ve sosyal destek mekanizmalarındaki eksiklikler, çocukların yaşam koşullarını çok boyutlu bir şekilde etkilemeye devam etmektedir. Deprem sonrası çocuklar, açık alanlarda soğuk hava koşulları ve sağlık sorunlarıyla mücadele etmek zorunda kalmış, aileler ise sokaklarda, okullarda ve alışveriş merkezlerinde barınmak durumunda kalmıştır. Özellikle kırsal alanlarda yaşayan düşük gelirli aileler, depremin ardından derinleşen yoksulluk, barınma güçlükleri ve gıdaya erişim sorunları sebebiyle çocuklarını çalıştırma yoluna gitmekte; bu da çocuk işçiliği riskini artırmakta ve çocukların eğitim hayatından uzaklaşmalarına neden olmaktadır (ILO, 2024). Tüm bu olumsuz koşullar, çocukların yalnızca fiziksel sağlığını değil, aynı zamanda eğitime erişimlerini ve sosyal gelişimlerini de derinden etkilemektedir. Eğitim ortamlarının yıkılması, okulların geçici barınma alanlarına dönüştürülmesi ve ailelerin geçim kaygısıyla çocuklarını okula gönderememesi, eğitime ara verilmesine neden olmuştur. Bu durum, çocukların hayatında kalıcı izler bırakabilecek öğrenme kayıplarını beraberinde getirerek, sosyal eşitsizlikleri daha da derinleştirmektedir.

Çocukların eğitim sürekliliğinin bozulması, ruhsal travmalar ve temel ihtiyaçlara erişememe gibi sorunlar, yalnızca çocukluk dönemini değil, uzun vadede gençliğe geçişte de belirleyici olabilecek eşitsizlikleri ortaya çıkarmaktadır.

Bu çocukların önemli bir kısmı ilerleyen yıllarda eğitim sistemine entegre olmakta zorlanmakta ya da erken yaşta işgücü piyasasına yönelerek "ne eğitimde ne istihdamda (Not in Education, Employment or Training, NEET)" kategorisine dahil olmaktadır. Bu nedenle, çocuklukta yaşanan ihmal ve koruma eksikliği, doğrudan gençlik döneminde yapısal kırılganlıklara dönüşmektedir. Afetlerden önce de Türkiye'de genç işsizlik ve eğitime katılım oranları toplumsal eşitsizliklerin belirgin göstergeleri arasında yer almaktaydı. "NEET" olarak adlandırılan gençler, 15-24 yaş grubunda olup ne istihdamda ne de eğitimde yer alan bireyleri tanımlamaktadır (TÜİK, 2021). OECD ise bu tanımı 15-29 yaş grubunu kapsayacak şekilde genişletmektedir (OECD, 2022).

Deprem sonrası süreçte ise, bu kırılğanlıklar daha da derinleşmiş ve gençlerin eğitim ile istihdam arasındaki bağlarını koparan yeni risk alanları ortaya çıkmıştır. Afetin gençler üzerindeki etkileri yalnızca istihdam kaybıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda eğitim sürekliliği de kesintiye uğramıştır. Pek çok teknik lise, meslek yüksekokulu ve üniversite eğitimine ara verilmiş; çevrimiçi eğitim uygulamaları afet bölgelerinde yeterli altyapı sağlanamadığı için eşitsizlikleri derinleştirmiştir. Bu durum, halihazırda eğitimde kırılğan bir konumda bulunan gençlerin sistemin tamamen dışında kalmasına neden olmuştur. Afet, NEET gençliği görünür kılmak yerine, istatistiklerin ve politika metinlerinin ötesine itmiştir. Türkiye’de uzun yıllardır NEET oranı dünya ortalamasının üzerindedir ve bu oran, sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyal politika yetersizliklerinin de bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

2022 yılı itibarıyla Türkiye’de NEET oranı %24,2 iken dünya ortalaması %23,5 seviyesindedir (OECD, 2022). Bu tablo, gençlerin eğitim sisteminden mezun olduktan sonra iş gücü piyasasına entegrasyonunun sınırlı olduğunu, sistemin onları ya eğitime ya da işe yönlendirmekte yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Öte yandan, Kahramanmaraş merkezli depremlerin beraberinde getirdiği yıkıcı etkiler, NEET gençlerin mevcut kırılğanlığını daha da derinleştirmiştir. Depremin etkilediği 11 ildeki ekonomik faaliyetlerin durması, altyapının zarar görmesi ve eğitim kurumlarının devre dışı kalması, özellikle 15-24 yaş grubundaki gençleri istihdamdan ve eğitimden uzaklaştırmıştır. Türkiye İş Kurumu’nun (İŞKUR) verilerine göre deprem sonrası iş arayanların yaklaşık dörtte biri bu yaş grubundadır (İŞKUR, 2023). Bu veri, gençlerin afet sonrası hem işgücü piyasasında hem de sosyal politikalarda yeterince desteklenmediğini ortaya koymaktadır.

Afet sonrası dönemde İŞKUR’un “iş avcılığı modeli” gibi müdahale mekanizmaları devreye sokulmuş; 2022 yılında NEET kapsamındaki 100.150 gence ulaşılarak yaklaşık 27.000’i işe yerleştirilmiş, 5.551’i ise aktif işgücü programlarına dahil edilmiştir. Özgeçmiş hazırlama, mülakat teknikleri ve mesleki yönelim testleri gibi araçlarla gençlerin mesleki farkındalıklarının artırılması hedeflenmiş; ancak bu tür programlar afet bölgesine eşit şekilde yaygınlaştırılamamıştır. Veri paylaşımı sistemi sayesinde SGK, MEB ve YÖK üzerinden NEET gençlerin tespiti mümkün olmuş olsa da, kriz ortamında dijital altyapı eksikliği ve erişim sorunu, bu sistemlerin işlevselliğini azaltmıştır (İŞKUR, 2022). Dolayısıyla, Türkiye genelinde genç işsizlik oranları düşürmek adına çalışmalar yürütülse bile, afet bölgesindeki gençler için bu veriler gerçek durumu yansıtmamaktadır. NEET gençlere dair bölgesel ve yaşa özgü verilerin eksikliği, etkili müdahale geliştirilmesini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, gençlerin afet sonrası süreçlerde görünür ve desteklenebilir olmaları için eğitim, istihdam ve sosyal hizmet alanlarını birleştiren kapsayıcı politikalar geliştirilmelidir.

Kahramanmaraş merkezli depremlerin ardından çocuklar ve gençler, fiziksel güvenlikten temel haklara erişime, eğitimden sağlığa, psiko-sosyal destekten istihdama kadar pek çok alanda ciddi risklerle karşı karşıya kalmış ve çok boyutlu travmatik etkiler yaşamıştır. Özel gereksinimli çocuklar ve gençler açısından ise bu kırılğanlıklar daha da derinleşmiş; özel koruma önlemlerini gündeme getirmiştir.

Bu durum, afet sonrası dönemde çocukların ve gençlerin iyileşme süreçlerine destek olacak kapsayıcı politika ve yapısal düzenlemelerin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, politika yapıcılar ve uygulayıcıların çok katmanlı ve kesintisiz müdahale yaklaşımı, hem çocukların hem de gençlerin uzun vadede sosyal sermayelerini ve psikolojik dayanıklılıklarını güçlendirecek; afetlerin yarattığı kuşaklar arası eşitsizlik döngüsünü kırmada kritik rol oynayacaktır.

AFET VE KIRILGAN GRUPLAR

> Engelli Bireyler

Afetler, toplumun en kırılgan kesimlerini derinden etkilerken, engelli bireyler bu grupların başında gelmektedir. Afet sonrası süreçlerde, engelli bireylerin korunması ve desteklenmesi hayati önem taşımaktadır. Hali hazırda erişilebilir olmayan bir çevrede yaşam mücadelesi veren engelli bireyler, afetin etkisiyle daha da kırılgan hale gelmekte, temel ihtiyaçlara ulaşmada ve güvenli bir ortamda yaşamlarını sürdürmede ciddi zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu nedenle, afet yönetimi süreçlerinde engelli bireylerin özel gereksinimleri göz önünde bulundurularak kapsayıcı politikalar ve destek mekanizmaları oluşturulmalıdır. UNFPA (2024) tarafından sunulan Türkiye Deprem Durum Raporu'na göre, engelli bireyler, kriz zamanlarında özellikle savunmasız olmakla birlikte, engellilik durumları nedeniyle temel ihtiyaçlara, bilgilere ve sağlık hizmetlerine erişimde zorluklar yaşamaktadırlar. Engelli bireyler, afet süreçlerinde birçok riskle karşı karşıya kalmakta olup, şiddet, istismar ve taciz bu riskler arasında yer almaktadır. Yerinden edilme nedeniyle geçici barınma alanlarında yaşamak zorunda kalan engelli bireyler, erişilebilirlik sorunları ve yetersiz destek mekanizmaları nedeniyle daha büyük tehditlerle karşılaşmaktadır. Bu durum, afet yönetimi süreçlerinde engelli bireylerin özel gereksinimlerini gözeten koruma mekanizmalarının güçlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Afet ve engelli bireylerin maruz kaldığı durumlar bağlamında geçmiş afet deneyimlere bakıldığında, engelli bireylerin afet süreçlerinde karşılaştıkları zorlukların büyük ölçüde göz ardı edildiği görülmektedir.

Aslan ve Şahinöz (2021) tarafından deprem ve engellilik üzerine yapılan bir çalışmada, İzmir Depremi'ni deneyimlemiş 27 engelli bireyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulgularına göre, engelli bireylerin afetlere hazırlık seviyesinin oldukça düşük olduğu, erişilebilir olmayan bölgelerde yaşamlarını sürdürmek zorunda kaldıkları ve çevre desteğine büyük ölçüde bağımlı oldukları belirlenmiştir. Ayrıca, yoksullukla mücadele, temel destek malzemelerine duyulan ihtiyaç, tahliye sürecinde karşılaşılan zorluklar ve afet sonrası destek hizmetlerine erişimde yaşanan sıkıntılar gibi birçok faktörün engelli bireylerin afet süreçlerindeki kırılganlığını artırdığı vurgulanmıştır. Bu nedenle, engelli bireylerin afet yönetimi süreçlerine aktif olarak dahil edilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Dereli, 2022). Afetler, herhangi bir kısıtlılığı olmayan bireyler için dahi ciddi etkiler yaratırken, engelli bireyler için bu etkilenme seviyesi kısıtlılıkları nedeniyle çok daha yüksek olabilmektedir.

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinde doğrudan etkilenen yaklaşık 200.000 engelli bireyin 30.000'i, evlerinin tamamen yıkılması veya ağır hasar görmesi nedeniyle ciddi bir barınma kriziyle karşı karşıya kalmıştır. Bunun yanı sıra, yaklaşık 100.000 engelli bireyin orta veya hafif düzeyde hasar gören konutlar nedeniyle dolaylı biçimde etkilendiği tespit edilmiştir. Bu durum, barınma, güvenlik ve temel hizmetlere erişim gibi alanlarda engelli bireylerin yaşadığı özgül kırılganlıkları görünür kılmaktadır. Ayrıca bölgede yaşayan engelli bireylerin tamamına yakınının afete bağlı olarak çeşitli düzeylerde psikolojik travma ve duygusal etkilenme yaşadığı raporlanmıştır (Engelsiz Dünya Federasyonu, 2024).

Depremlerin ardından elde edilen bulgular, yalnızca Hatay ilinde en az 220 engelli bireyin enkaz altında kalarak yaşamını yitirdiğini göstermektedir. Depremler sırasında, birçok engelli birey, yardımcı cihazlarını/ hareket yardımcılarını (örneğin; tekerlekli sandalye, baston, işitme cihazı, gözlük) kaybetmiş olup, bu durum onların hareket kabiliyetini ve bilgi ile hizmetlere, özellikle sağlık ve korunma hizmetlerine erişimini kısıtlamakta ve şiddet riski, özellikle kadınlar ve engelli gençler için, artmaktadır (UNFPA, 2024).

Depremler sonrası yürütülen saha çalışmaları kapsamında birebir görüşme yapılan engelli bireylerin en temel ve öncelikli ihtiyaçlarının hâlen medikal destek ekipmanlarına erişim olduğu tespit edilmiştir. Özellikle hasta bezi, sonda, havalı minder, hasta taşıma lifti ile akülü ve manuel tekerlekli sandalye gibi yaşamsal öneme sahip tıbbi cihaz ve yardımcı ekipmanlara ulaşımında ciddi zorluklar yaşandığı belirlenmiştir. Bu malzemelerin, engelli bireyler için yalnızca konfor değil, doğrudan yaşam kalitesini etkileyen unsurlar olduğu vurgulanmıştır (Engelsiz Dünya Federasyonu, 2024). Tüm bu bulgular, engelli bireylerin afetlere karşı ne denli kırılgan bir konumda olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Ancak engellilik türüne göre yaşanan sorunların niteliği de farklılaşmaktadır. Bu kapsamda, görme engelli bireylerin karşılaştığı özgül zorluklara ayrıca dikkat çekilmektedir.

Deprem gibi afetler, görme engelli bireyler için de ek zorluklar yaratmaktadır. Kahramanmaraş depremlerinin ardından, ilk günlerdeki kargaşa ortamı nedeniyle görme engelli bireyler toplanma alanlarına ulaşmakta ve temel ihtiyaçlarını karşılamakta ciddi zorluklar yaşamıştır. Görsel ağırlıklı bilgi paylaşımı nedeniyle, görme engelli bireyler, anlık bilgi akışını takip etmekte zorlanmıştır. Sosyal medya ve iletişim gruplarında paylaşılan resim formatlı içeriklerin metin haline getirilmemesi, bilgilere erişimi kısıtlamıştır.

Bu sorunu azaltmak için Türkiye Engelsiz Bilişim Platformu, erişilebilir içerikler sağlayan bir sayfa oluşturmuştur. Ancak, ilgili kurumların bu konuyu daha fazla gündeme alması gerekmektedir. Ayrıca, görme engelli bireyler afet sırasında beyaz baston, bilgisayar, tablet ve telefon gibi yardımcı cihazlarını kaybetmektedir. Bu kayıplar, günlük yaşamlarında kullandıkları temel araçların eksikliği anlamına gelmekte ve onların çevreyle etkileşimlerini büyük ölçüde zorlaştırmaktadır. Bu durum, onların bağımsız yaşamlarını ve bilgiye erişimlerini olumsuz etkilemektedir. Uzaktan eğitim ve istihdam süreçlerinde bu kayıpların daha fazla sorun yaratacağı öngörülmektedir. Yüz yüze eğitime geçiş sürecinde, görme engelli öğrencilerin kaybettikleri ders araç gereçlerinin temin edilmesi önem taşımaktadır (İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği, 2024).

Afet sonrası süreçte işitme engelli bireyler, iletişim engelleri nedeniyle hayati bilgilere erişimde ve temel hizmetlerden faydalanmada ciddi zorluklar yaşamaktadır. Tahliye, barınma ve yardım dağıtımı gibi kritik süreçlerde işaret dili desteğinin sağlanmaması, bilgiye erişimi kısıtlamakta ve bu bireyleri daha da güvencesiz hale getirmektedir. Ayrıca, işitme cihazları gibi yardımcı donanımlarını kaybetmeleri, sosyal bağlarının zayıflamasına ve toplumsal izolasyonlarının derinleşmesine yol açmaktadır. Afet sonrası süreçlerde, işitme engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun erişilebilir iletişim mekanizmaları oluşturulmalı, işaret dili tercümanları ve görsel bilgilendirme sistemleri devreye sokulmalıdır. Bu tür önlemler, işitme engelli bireylerin afet sonrası güvenliğini artıracak ve toplumsal dayanışmayı güçlendirecektir (Gazete Duvar, 2023).

Afet sonrası süreçte ele alınması gereken bir diğer öncelikli konu, engelli bireylerin tahliyesine ilişkin altyapı yetersizlikleri ve erişilebilirlik eksikliklerinden kaynaklanan ciddi zorluklardır. Binaların erişilebilir olmaması, yolların kötü durumu ve yaya geçitlerinde dokunsal zeminin bulunmaması, engelli bireylerin güvenli tahliyesini ciddi şekilde kısıtlamaktadır.

Bu engeller, afet anında ve sonrasında engelli bireylerin evlerinden çıkmalarını ve geçici barınma alanlarına ulaşmalarını zorlaştırarak hayati riskleri artırmaktadır. Yapılan bir araştırmaya göre, engelli bireylerin yaklaşık %80'i deprem gibi ani gelişen afetlerde tahliye sürecinde zorluk yaşarken, yaklaşık %6'sı ise tahliye edilememiştir (Bhuiya ve ark., 2023). Bu nedenle, afet sonrası tahliye süreçlerinde engelli bireylerin ihtiyaçlarına yönelik erişilebilir ulaşım ve destek mekanizmalarının oluşturulması hayati önem taşımaktadır. Engelli bireylerin tahliye süreçlerinde destek alması sağlanmalı, aynı zamanda korkularını azaltacak ve güven hissini artıracak uygun iletişim yöntemleri benimsenmelidir. Ayrıca, engelli bireylerin afet sonrası iyileşme süreçlerini hızlandırmak için psikososyal destek ve sosyal hizmet mekanizmaları etkin bir şekilde devreye sokulmalıdır. Gönüllü psikologlar ve sivil toplum kuruluşları, engelli bireylerin travmatik etkileri en aza indirmeleri için gerekli desteği sağlamalıdır (Kılıç, 2023; Demirtaş, 2023).

Engelli bireylerin barınma ihtiyaçları, afet sonrası süreçlerde özel bir dikkat gerektiren bir konu olup, bu bireylerin güvenli ve erişilebilir bir ortamda yaşamlarını sürdürebilmeleri büyük önem taşımaktadır. Engelli bireyler için acil barınakların tasarımında, erişilebilirliğin sağlanması ve cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet (SGBV) riskinin azaltılması için çeşitli önlemler alınmalıdır. Engelli bireylerin güvenli bir şekilde hareket edebileceği, temel ihtiyaçlarını karşılayabileceği ve destek hizmetlerine erişebileceği fiziksel ve sosyal düzenlemeler hayata geçirilmelidir (UNFPA, 2024). Bu bağlamda, afet sonrası süreçlerde engelli bireylerin güvenli ve erişilebilir yaşam alanlarına kavuşması sağlanmalıdır. Konteyner kentlerde yaşayan engelli kadınlar, yalnızca tuvalete gitmemek için sıvı tüketimini azalttıklarını belirtmektedir. Bu durum, engelli kadınların en temel ihtiyaçlarını bile karşılamada büyük zorluklar yaşadığını göstermektedir. Oysa talep ettikleri şey son derece basittir: güvenli ve erişilebilir bir ortam. Ancak depremden bu yana, engelli kadınlar için bu temel gereksinimlerin sağlanamaması, onların yaşam kalitesini ciddi şekilde düşürmektedir.

Dahası, birçok engelli kadın kendini yeterince ifade edemediği için yaşadığı sorunlar görünmez hale gelmekte ve çözüm üretilmesini zorlaştırmaktadır. Son bir yılda, engelli bireylerin toplumda "fazlalık" olarak görüldüğüne dair algının yaygınlaşması da bu sorunları daha da derinleştirmektedir. Bu nedenle, afet sonrası süreçlerde engelli kadınların güvenli ve erişilebilir yaşam alanlarına kavuşmasını sağlamak için önleyici ve koruyucu tedbirler ivedilikle alınmalı, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin artışı ön kabul edilerek etkili müdahale mekanizmaları oluşturulmalıdır (Jin Dergi, 2024). Ayrıca, kadın engelli bireyler için hijyen ve menstrüel ürünlerin dağıtımı, onların doğrudan ulaşabileceği şekilde yapılmadığından, bu yardımlara ancak birilerinin aracılığıyla erişebilmektedirler. Bu durum, onları yine birilerine muhtaç hale getirmektedir. Zaten yaşam koşulları zorlaşmışken, kalabalık alanlarda yaşamak zorunda kalmaları ve tuvalet gibi temel ihtiyaçlarını bile bir başkasının yardımıyla gidermeleri, istismar risklerini artırmaktadır (Jin Dergi, 2024).

Deprem bölgesinde bulunan engelli kamu çalışanlarının yer değişikliği yapabilmesi için adımlar atılması gerekmektedir. Görme engellilerin uzaktan eğitime erişimde yaşayabileceği zorlukları azaltmak için üniversitelerin ve Yükseköğretim Kurulu'nun (YÖK) gerekli düzenlemeleri yapması önemlidir. Ayrıca, engellilere yönelik politika üreten kamu kurumlarının, afetlerden etkilenen bireylere dair sağlıklı veri kaynakları oluşturması ve bu verileri sivil toplum kuruluşlarıyla şeffaf bir şekilde paylaşması gerekmektedir. Kamu ve sivil toplum kuruluşlarının iş birliği, afet sonrası süreçlerin daha sağlıklı yönetilmesini sağlayacaktır (İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği). Tüm bunlar doğrultusunda, afet yönetimi süreçlerinde engelli bireylerin özel gereksinimleri göz önünde bulundurularak kapsayıcı politikalar ve güçlü destek mekanizmaları oluşturulması hayati önem taşımaktadır. Geçmiş deneyimlerden elde edilen verilere göre, afet sonrası süreçlerde engelli bireylerin ihtiyaçlarına yönelik daha etkin ve koordineli çözümler geliştirilmesi gerekmektedir.

AFET VE KIRILGAN GRUPLAR

> Diğer Gruplar

>> Yaşlı Bireyler

Yaşlı bireylerin genel nüfusa göre afetlerde daha savunmasız olmalarına sebep olan çeşitli faktörler bulunmaktadır. Yaşlıların kırılganlığı, özellikle afetlerin etkilerine karşı hassasiyetlerini artırabilecek kişisel özelliklerle ilişkilendirilmektedir (Arı Kovancı, 2024). Bu kişisel özellikler arasında kronik sağlık sorunları ve fiziksel hareket kısıtlılıkları öne çıkmaktadır. Ayrıca, yaşlı bireylerin sosyal destek ağlarının zayıflaması ve özel tıbbi müdahalelere olan gereksinimleri, afet anında karşılaştıkları riskleri daha da artırmaktadır.

Yaşlı bireyleri karşısında savunmasız hale getiren etkenler arasında özel tıbbi müdahaleler gerektiren kronik rahatsızlıklar önemli bir rol oynamaktadır (Zhu ve Sun, 2017; Arı Kovancı, 2024). Özellikle, 65 yaş ve üzeri bireylerin hipertansiyon, kalp hastalığı, diyabet ve solunum yolu rahatsızlıkları gibi kronik hastalıklardan muzdarip olma olasılığı diğer nüfus gruplarına kıyasla daha fazla olması, afet durumlarında nispeten daha fazla zorluk yaşamalarına sebebiyet vermiştir. Yapılan bir araştırma, kendi evlerinde yalnız yaşayan yaşlıların %65'inin ulaşım imkanlarından yoksun olduğunu ve/veya tahliye için gerekli fiziksel ya da zihinsel kapasiteye sahip olmadığını ortaya koymuştur. Bu nedenle, yaşlı bireyler, afet anında kendilerine özgü fizyolojik, psikolojik ve diğer özellikleri sebebiyle orantısız şekilde daha fazla zarar görebilmektedirler (Zhu ve Sun, 2017).

Kahramanmaraş depremlerinde bölgede yalnız yaşayan yaşlılar, destek ve yardımlara erişimde, tahliye süreçlerinde ve acil durum talimatlarını yerine getirmede zorluklarla karşılaşmıştır (Taşcı & Gökçe, 2023). Bunun yanında, kronik hastalıklara sahip bireyler için ilaç temininde aksaklıklar yaşanmış, bazı yaşlılar gerekli tıbbi bakımı zamanında alamadığı için sağlık durumları kötüleşmiştir. Sağlık sorunları yaşayan depremden etkilenen kişiler; sürekli kullandıkları ilaçlara ulaşamama, sağlık kontrolleri ve tedaviye erişim sıkıntlarıyla karşılaşmışlardır. Yaşlıların kullandığı sağlık gereçleri, örneğin yürüteç, gözlük, şeker ve tansiyon ölçüm cihazları, depremlerle birlikte göçük altında kalmış ve kullanılamaz hale gelmiştir (Duruel, 2023).

Özellikle, 120 ilçede yapılan değerlendirmelerde 55 ilçede yalnız yaşayan yaşlılar en savunmasız grup olarak belirtildiğinden (UN & MIRA, 2023), yalnız yaşayan yaşlıların yardıma ulaşma konusunda daha fazla zorluk yaşadığı, komşuluk ağlarının zayıf olduğu bölgelerde destek mekanizmalarının yetersiz kaldığı gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, Kahramanmaraş depremleri yaşlı bireylerin afet süreçlerinde karşılaştıkları zorlukları da gözler önüne sermiştir. Bu süreçte yaşlı bireylerin fiziksel hareket kabiliyetlerinin azalması, kronik hastalıkları ve yalnız yaşamaları nedeniyle yaşlılar, tahliye ve acil yardıma erişim konusunda ciddi engellerle karşılaşmıştır. Bu nedenle, afet öncesinde yaşlı bireylere yönelik özel tahliye planlarının oluşturulması ve onları destekleyecek komşuluk ağlarının güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Depremler sonrası süreçte ise, yaşlı bireylerin barınma, sağlık hizmetleri ve destek konusunda çeşitli sorunlarla karşılaştıkları görülmüştür.

Afetten etkilenen bölgelerdeki nüfusun yaklaşık %7'sini oluşturan yaşlılar; engellilik, sosyal destek ağlarının kaybı, ekonomik zorluklar ve temel hizmetlere erişimdeki engeller gibi çoklu sorunlarla karşı karşıya gelmiştir (BM İnsani Yardım Koordinasyonu, 2023). Bu engeller arasında, geçici barınma alanlarının yaşlı dostu olmaması, hareket kabiliyeti kısıtlı bireyler için yeterli düzenlemelerin bulunmaması ve temel sağlık hizmetlerine erişimin aksaması, yaşlıların toparlanma sürecini zorlaştırması yer almaktadır. Bu nedenle, gelecekte benzer afetlerde yaşlı bireylerin güvenli tahliyesini sağlamak adına engelli rampaları, asansörler ve yaşlı dostu yürüyüş yolları benzeri

fiziksel altyapı önlemlerinin artırılması gerekmektedir. Diğer kırılgan grupların yaşadığı gibi, yaşlılar da sosyal ağlarını ve ekonomik birikimlerini kaybederek, depremler öncesindeki refah seviyelerine ulaşma olanağından mahrum kalmakta ve bu durum güvenlik, güven ve güvence yoksunluğuna neden olmaktadır. Ayrıca, bazı yaşlılar, geniş çaplı can kayıpları nedeniyle torunlarının birincil bakıcısı haline gelmiştir. Şanlıurfa, Elazığ, Hatay, Gaziantep ve Kahramanmaraş'ta, bu yaşlı bakıcıları en savunmasız gruplardan biri olarak tanımlamıştır (Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyonu, 2023).

Bu sebeple, Kahramanmaraş depremleri sonrası, bu kırılgan grupların korunması için özel ve bütüncül desteklerin geliştirilmesi gerektiği anlaşılmıştır.

Kahramanmaraş depremleri sonrasında yaşlı bireylerin kurumsal bakım hizmetlerine erişimi, afet yönetimi sistemindeki ciddi bir eksikliği gözler önüne sermiştir. Türk Tabipleri Birliği (TTB) ve Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası (SES) tarafından yayımlanan İki Yılın Ardından Deprem Raporu'nda, afet bölgesinde yeterli sayıda huzurevi ve bakımevinin bulunmadığı, mevcut yapıların ise ya yıkıldığı ya da işlevsiz hâle geldiği belirtilmiştir. Bu durum, yaşlı bireylerin barınma, temel bakım ve tıbbi destek ihtiyaçlarının karşılanmasında ciddi aksamalar yaratmıştır. Huzurevinde yaşayan bireylerin büyük kısmı hareket kısıtlılığı, kronik hastalıklar ve bilişsel bozukluklar gibi özel bakım gereksinimlerine sahipken; bu ihtiyaçlara yönelik acil durum planlarının eksikliği, yaşlıların yaşam hakkını tehdit eder boyuta ulaşmıştır. Ayrıca, sosyal hizmet uzmanları ve bakım personeliyle yapılan görüşmelerde, birçok yaşlı bireyin tahliye süreçlerinde unutulduğu, bazı bakımevlerinin boşaltılmadığı veya geç tahliye edildiği bildirilmiştir. Bu durum, özellikle yatılı bakım kurumlarında yaşayan yaşlı bireylerin hem fiziksel hem de duygusal travmaya daha yoğun biçimde maruz kalmasına yol açmıştır. Sosyal izolasyonun şiddetlendiği bu süreçte, yaşlı bireylerin kaygı, yalnızlık, yönelim kaybı gibi psikolojik etkiler yaşadığı da raporlarla belgelenmiştir (TTB, 2024; TİHEK, 2023).

Son olarak, yaşlı bireylerin, dünya genelinde giderek daha sık ve şiddetli hale gelen afetlerin hem kısa vadeli hem de uzun vadeli etkilerine karşı orantısız şekilde daha savunmasız oldukları gözlemlenmektedir (Arı Kovancı, 2024). Ayrıca, afet anında yaşlı bireylere bakım sağlayan kişiler, kendi güvenliklerini sağlama gereksinimi ya da taşıma ve hareket ettirme zorlukları nedeniyle yaşlıları koruma veya tahliye etmede zorluk yaşayabilmektedirler (Çakır ve Aydoğmuş Atalay, 2020). Bu durum, afet sürecinde ve sonrasında yaşlı bakımını üstlenen kişilerin afetlere ne kadar hazır olduklarına dair mevcut öngörülerin yetersiz olduğunu göstermektedir. Yaşlı bakımını üstlenen bireylerin afetlere yönelik eğitim ve hazırlık seviyelerinin ne düzeyde olduğuna dair daha fazla bilgiye ihtiyaç vardır.

Bu alanda yapılacak çalışmalar, afet anlarında yaşlıların korunması ve güvenli bir şekilde tahliye edilmesi süreçlerinin iyileştirilmesine katkı sağlayacak, aynı zamanda bakım veren kişilerin afetlere daha etkin bir şekilde hazırlanmalarını mümkün kılacaktır.

Afetler, toplumdaki eşitsizlikleri pekiştirip daha görünür hale getirerek, özellikle LGBTİ+ bireylerin hem fiziksel hem de duygusal kırılganlıklarını artıran bir sürece dönüşebilmektedir. LGBTİ+ kimliklerin görünmezliği yalnızca olağan zamanlara değil, kriz anlarının örgütlenme biçimlerine de sirayet edebilmektedir. Afet, yalnızca bir yıkım değil, aynı zamanda toplumsal normların ve dışlayıcı sistemlerin yeniden kurulduğu bir iktidar alanına dönüşebilmektedir. Bu analizde sıkça başvurulan 'ikili cinsiyet rejimi', 'heteronormatif düzen' ve 'kesişimsellik' gibi kavramlar, afet sonrası LGBTİ+ bireylerin yaşadığı eşitsizlikleri anlamada önemli bir çerçeve sunmaktadır.

İkili cinsiyet rejimi, toplumda kadın ve erkek olmak üzere sadece iki cinsiyetin var olduğu ve herkesin bu kalıplardan birine uyması gerektiği düşüncesine dayanır. Bu anlayış, trans ve non-binary bireyleri görünmez kılar ve dışlayıcı sonuçlar doğurabilir (Butler, 1990). Heteronormatif düzen heteroseksüelliği tek "doğru" ve "normal" yönelim olarak gören toplumsal yapıdır. Aile, evlilik, yardım mekanizmaları gibi pek çok alanda bu norm üzerinden hareket edilir; diğer cinsel yönelimler çoğu zaman yok sayılır (Warner, 1993). Kesişimsellik ise insanların yaşadıkları eşitsizliklerin sadece tek bir kimlikten (örneğin cinsiyet ya da yönelim) değil; aynı anda birden fazla kimliğin (örneğin yoksulluk, göçmenlik, engellilik) kesişmesinden kaynaklandığını anlatan yaklaşımdır (Crenshaw, 1989). Bu toplumsal yapılar ve normlar, LGBTİ+ bireylerin karşılaştığı eşitsizliklerin ve dışlanmanın temelini oluşturmaktadır. Türkiye'deki heteronormatif ve ikili cinsiyet rejiminin yaygınlığı, LGBTİ+ bireylerin görünürlüklerinin sınırlandırılmasına ve hak temelli taleplerinin göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Bu durum, LGBTİ+ bireylerin hem kamusal alanda hem de özel yaşamlarında karşılaştıkları ayrımcılık ve dışlanmanın sistematik boyutlarını anlamak için kesişimsellik perspektifinin önemini ortaya koymaktadır.

Türkiye'de LGBTİ+ haklarıyla ilgili hiçbir koruyucu önleyici yasal düzenleme bulunmaması, LGBTİ+'lar için ayrımcılık, eşitsizlik, baskı ve dışlanmaya sebep olmaktadır (Gümüşer, 2023). Yunus Kara'nın 2022 yılında, Türkiye'de yaşayan LGBTİ+ bireylerin deneyimlerini anlamaya yönelik gerçekleştirdiği bir nitel araştırmaya göre katılımcıların ifadeleri, kamu kurumlarının LGBTİ+ bireylere yönelik yaklaşımlarının genellikle kapsayıcı olmaktan uzak algılandığını göstermektedir. Görüşmelerde, özellikle siyasi söylemlerin zaman zaman LGBTİ+ kimliklere mesafeli bir tutum sergilediği ve bu durumun bireylerin kamusal alandaki güvenlik algısını etkilediği ifade edilmektedir. Araştırma bulguları, katılımcıların toplumsal algıya dair deneyimlerinde çelişkili tutumlarla karşılaştıklarını gösterir. Görüşmelerde, LGBTİ+ bireylerin kimi zaman medyada ya da sanat dünyasında yer alan görünür figürler aracılığıyla desteklendiği; ancak gündelik hayatta sıradan bireylerin benzer kabulü görmekte zorlandıkları ifade edilmiştir. Bu durum, toplumsal kabulün eşit ve yaygın biçimde işlemediği yönünde bir algının oluşmasına neden olabilmektedir. LGBTİ+ bireylerin görüşleri, görünürlüğün yalnızca belirli statü ya da tanınırlık düzeyleriyle kabul gördüğünü düşündüren bir deneyime işaret etmektedir.

Bu eşitsizlik ve dışlanma yalnızca bireysel deneyimlerle sınırlı kalmayıp, kriz durumlarında da belirginleşmektedir. Kamu kurumlarının ve toplumun LGBTİ+ bireylere yönelik kapsayıcı olmayan yaklaşımı, afet ortamında yaşanan ayrımcılığın daha somut ve yapısal bir hal almasına zemin hazırlamaktadır. Afet ortamında yaşanan bu dışlanma, LGBTİ+ bireylerin kamusal alandaki varoluşlarının ve güvenliklerinin daha da tehdit altına girmesine neden olmaktadır.

Afet ortamında ayrımcılık yalnızca sosyal medyada ya da söylemsel düzeyde değil, bizzat kamu tarafından "güvenli" ilan edilen alanlarda da ortaya çıkmıştır. Gülsevgi'nin aktardığına göre, LGBTİ+ bireyler bu alanlarda dış görünüşleri nedeniyle hedef hâline gelmiş, maruz kaldıkları homofobik ve transfobik söylemlerle kamusal alandaki varoluşları kriminalize edilmiştir (Gülsevgi, 2023).

Afet yönetiminin "nötr" olduğu iddiası, aslında heteronormatif bir çerçeveyi yeniden üretmektedir. Açık eşcinsel kimliği ile yaşayanların ayrımcılığa maruz bırakılacaklarından korktukları için yardım noktalarına başvurmaya dahi çalışmadığı, çoğunun yaşadığı kenti terk ettiği, afet öncesinde özellikle son yıllarda yükselen homofobi ve transfobinin insani yardım gönüllülerini de etkilediği ileri sürülmektedir (Eşik, 2023: 38). Bu sistematik dışlayıcılığın en dramatik örneği ise, Hatay'da çadır verilmediği için soğukta kalan ve hayatını kaybeden trans bir bireyin hikâyesinde somutlaşmaktadır. Bu örnek, afetin yarattığı eşitsizliklerin sadece maddi değil, yaşamsal sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Aynı zamanda devletin sunduğu yardım mekanizmalarının, toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim gibi kimlik temelli farklılıkları göz ardı etmesi, ayrımcılığı yeniden üretmektedir (Gülsevgi, 2023).

Afet sonrası barınma pratikleri, LGBTİ+ bireylerin Destek sistemlerinin normatif aile yapısı temelinde işlemesi, toplumsal cinsiyet kimliklerinin tanınmadığı ve dolayısıyla LGBTİ+ bireyleri yapısal olarak dışarda bırakır. Yardım güvenceden yoksun bırakıldıkları mekânlara dağıtımı, sosyal destek ağları ve karar alma dönüşmektedir. Trans bireylerin yasal cinsiyetlerine göre mekanizmalarının heteroseksüel çekirdek aile üzerinden sığınaklara yönlendirilmesi, kamusal alanda zorunlu kurulması, LGBTİ+ bireylerin "aile dışı" olarak kodlandığı bir kimlik ifşasına ve psikolojik baskıya neden olur. Bu durum, düzeni meşrulaştırır. Bu durum, yalnızca bir dışlanma değil, güvenlik, mahremiyet ve aidiyet duygularını zedelerken, aynı zamanda toplumsal olarak "yardımı hak etmeme" toplumsal cinsiyetin devlet eliyle nasıl düzenlendiğini ve şeklinde işleyen etik bir yoksunluk üretir. LGBTİ+ bireyler, denetlendiğini de açığa çıkarır. Afet yönetimindeki ikili afet anlarında yalnız kalmakla kalmaz; aynı zamanda cinsiyet rejimi, trans bireylerin varlığını ya yok saymakta ya varoluşlarının geçersizleştirildiği bir kamusal düzene de da onları tehlikeli, "uyumsuz" bedenler olarak maruz kalır.

konumlandırmaktadır (Yamashita, 2024).

Afet yönetiminde kesişimsel bir yaklaşımın eksikliği, LGBTİ+ bireylerin yaş, sınıf, sağlık durumu gibi başka yapısal eşitsizliklerle çakışan kırılma noktalarını da görünmez kılar. Afetler, yalnızca cinsiyet ya da cinsel yönelim temelinde değil; çoklu aidiyetler üzerinden farklı şekillerde deneyimlenmektedir. Bu nedenle, LGBT bireylerin afet deneyimleri, aynı zamanda yaşlılık, yoksulluk, engellilik ya da göçmenlik gibi başka biçimlerdeki dışlanmalarla da iç içe geçmektedir. Sosyal politika, bu çok katmanlı eşitsizlikleri analiz edebilecek bir çerçeveye ihtiyaç duyar.

Deprem sonrası süreçte yalnızca mağduriyet değil, direniş ve örgütlenme pratikleri de öne çıkmaktadır.

Gaziantep Queer LGBTİ+ Dayanışması'nın geliştirdiği dayanışma biçimleri, klasik yardım mekanizmalarının ötesine geçerek queer topluluğun kendi ihtiyaçlarına uygun, esnek ve güvenli modeller yaratma kapasitesini göstermektedir.

Gıda, hijyen ve hormon desteği gibi talepleri karşılamak üzere hazırlanan vegan koliler, sadece fiziksel ihtiyaçları değil, politik bir etik duruşu da temsil eder. Aynı şekilde, doğrudan temasın riskli olduğu koşullarda WhatsApp grupları aracılığıyla oluşturulan sanal güvenli alanlar, LGBTİ+ bireylerin kimliklerini açıklamadan ihtiyaçlarını ifade edebildikleri, deneyimlerini paylaşabildikleri bir zemin yaratmıştır. Bu örnekler, queer topluluğun yalnızca afet karşısında kırılğan değil, aynı zamanda yaratıcı ve dirençli örgütlenme biçimleri geliştirebildiğini ortaya koymaktadır. Dayanışma, bu anlamda yalnızca yardım değil, kolektif güçlenmenin de bir aracı hâline gelmektedir (Gülsevgi, 2023).

Afetler, özellikle Kahramanmaraş depremleri gibi büyük krizlerde, LGBTİ+ bireylerin karşılaştığı eşitsizlikler ve eksiklikler çok daha belirginleşmektedir. Kamusal alanlarda güvenlik algısının zayıflaması, ayrımcı yardım uygulamaları ve barınma mekanlarındaki kimlik ifşası zorunluluğu, bu bireylerin fiziksel ve psikososyal güvenliklerini tehdit etmektedir.

Ayrıca, afet yönetimi politikalarında LGBTİ+ bireylerin ihtiyaçlarını göz ardı eden heteronormatif yaklaşım, kapsayıcı ve eşitlikçi müdahaleleri engellemektedir. Bu bağlamda, afet yönetiminde toplumsal cinsiyet çeşitliliğine ve kesişimselliğe duyarlı veri toplama sistemlerinin kurulması, LGBTİ+ bireylere yönelik ayrımcılığı ortadan kaldıracak koruyucu yasal düzenlemelerin yapılması ve afet sonrası barınma, sağlık, psikososyal destek gibi hizmetlerde kimlik temelli hassasiyetlerin gözetilmesi gerekmektedir. Ayrıca, LGBTİ+ topluluklarının dayanışma kapasiteleri desteklenmeli, kriz dönemlerinde güvenli iletişim ve destek mekanizmaları oluşturulmalıdır.

» Göçmenler, Mülteciler ve Azınlık Gruplar

Doğal afetler, özellikle deprem gibi yıkıcı olaylar, sadece fiziksel tahribata yol açmakla kalmaz; aynı zamanda göç hareketlerinde de belirgin bir artışa neden olur. Afet sonrası ortaya çıkan gıda, barınma ve temel yaşam ihtiyaçlarındaki yetersizlikler, afet bölgesinde yaşayan bireylerin zorunlu göçe maruz kalmasına zemin hazırlar. Yıkılan binaların ve iş yerlerinin uzun süren yeniden inşa süreçleri, bu göç dalgasının kaçınılmaz olmasını tetikler. Öte yandan, deprem öncesinde yapılan yapı güçlendirme ve dönüşüm çalışmaları gibi farkındalık faaliyetleri, gelecekteki afetlerin etkilerini azaltmak için önemli bir adımdır. Ancak, afet sonrası dönemde yaşanacak ekonomik durgunluk ve bölgedeki ticaretin durması, sağlık, eğitim, tarım, barınma ve istihdam gibi kritik hizmetlerde kesintilere yol açarak, özellikle büyük kentlere yönelik göçü hızlandırır. Bu nedenle, afet yönetiminde yalnızca acil müdahale değil, aynı zamanda uzun vadeli ekonomik ve sosyal yeniden yapılanma politikalarının da önceden planlanması gerekir. Böylece, yeniden yerleşim ve göç hareketlerine karşı daha hazırlıklı olunabilir ve toplumsal zararlar azaltılabilir (Peker ve Şanlı, 2022).

Kahramanmaraş merkezli depremler sonrasında 11 ilde olağanüstü hal (OHAL) ilan edilmiş ve bu durum 7 Şubat 2023 itibarıyla üç ay sürecek şekilde yürürlüğe girmiştir (AFAD, 2023; T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023). Ancak, Şubat ayında Hatay'da meydana gelen 6.4 ve 5.8 büyüklüğündeki depremler, hem hayatta kalanları hem de afet müdahale ekiplerini olumsuz etkilemiş ve iyileşme sürecini daha da zorlaştırmıştır. Depremler 22.000'den fazla artçı sarsıntıya neden olarak Hatay, Adıyaman, Kahramanmaraş, Malatya ve Gaziantep'in İslahiye ile Nurdağı ilçelerinde büyük yıkımlara yol açmıştır. Türkiye nüfusunun yaklaşık %16,4'üne, yani 15.2 milyon kişiye doğrudan etki eden bu afet, milyonlarca insanın yaşam koşullarını kalıcı olarak değiştirmiştir. Depremlerin ardından birçok kişi yaşadığı yeri terk ederek göç etmek zorunda kalmış, ilk haftada 2,2 milyon kişinin bölgeden ayrıldığı belirtilmiştir (Sert vd., 2023). Bu sebeple, depremlerin etkileri yalnızca afet bölgesi ile sınırlı kalmamış, göç eden nüfusun yerleştiği şehirlerde barınma, eğitim, istihdam ve sosyal uyum gibi çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, göç alan bölgelerde gerekli tedbirlerin alınması büyük önem taşımaktadır (SBB, 2023).

Kahramanmaraş depremlerinin ardından, depremlerden etkilenen ve yaşadıkları bölgeyi terk ederek iç göç yapmak durumunda kalan vatandaşlar büyük ölçekte yer değiştirmiş, bu durum hem göç eden bireyler hem de göç alan ve veren bölgeler üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Malatya'da resmi kayıtlara göre yaklaşık 200 bin kişinin göç ettiği belirtilirken, ikametgâhını almadan ayrılanlarla birlikte bu sayının 500 bine ulaştığı tahmin edilmektedir. Kent dışına göçün yanı sıra kırsal bölgelere ve köylere yönelik göç hareketleri de yoğun bir şekilde gözlemlenmiştir. Kiralık ev ya da konteyner temin edebilen kişiler kente geri dönebilmiş olsa da sağlık ve eğitim hizmetlerinin yetersizliği, geri dönüşlerin önünde ciddi bir engel teşkil etmiştir. Depremin hemen ardından, Adana'dan İstanbul'a kadar geniş bir coğrafyada büyük bir göç dalgası yaşanmış, afetin ilk ayı içinde en az 3,5 milyon insanın deprem bölgesi dışına çıktığı tahmin edilmiştir. Ancak göç eden nüfusa dair güncel ve güvenilir veri eksikliği devam etmekte, uzmanlar ise bu büyük ölçekli yer değiştirmenin illerin demografik yapısını uzun vadede değiştireceğini öngörmektedir (ILO, 2024).

Göç edilen bölgelerde nüfus yoğunluğunun aniden artması, altyapının yetersiz kalması, sağlık hizmetlerinde aksaklıklar yaşanması ve yerel ekonominin dinamiklerinde hızlı değişimler olması gibi riskler bulunmaktadır. Bu süreç, göç eden bireylerin sosyal destek ağlarından kopmalarına ve aidiyet hissinin zayıflamasına neden olmakta, toplumsal uyum açısından ciddi sorunlar yaratmaktadır.

Kahramanmaraş'tan da yaklaşık 200 bin kişinin kent dışına göç ettiği tahmin edilirken, Diyarbakır'da ise kentten kırsala ve büyük şehirlere doğru belirgin bir göç dalgası yaşanmıştır. Aynı zamanda, Diyarbakır diğer deprem bölgelerinden en fazla göç alan illerden biri haline gelmiştir. Adıyaman'da ise göç eden bireylerin yeni yerleşim bölgelerine uyum sağlamakta güçlük çektiği ve geri dönme eğiliminde oldukları belirtilmektedir. Barınma sorununun devam etmesi, sağlık hizmetlerinin yetersizliği ve eğitimin aksamış olması, hem bölgedeki göç hareketlerini artıran hem de geri dönüşü zorlaştıran başlıca faktörler arasında yer almaktadır. Gaziantep'ten dışarıya, sosyolojik yapıyı değiştirecek boyutta büyük bir göç hareketi gözlemlenmemiş olsa da, İslahiye ve Nurdağı'ndan Gaziantep merkezine yoğun bir göç yaşandığı kaydedilmiştir. Aynı şekilde, Adıyaman ve Maraş'tan da Gaziantep'e doğru önemli sayıda insanın göç ettiği görülmektedir. Hatay'da ise göçün boyutları, kentin büyük ölçüde yıkıma uğramış olması nedeniyle son derece ciddidir. Geri dönmek isteyen bireyler için İskenderun tek seçenek olarak öne çıkmış, ancak yüksek kira fiyatları halkın geri dönüşünü kısıtlamıştır. Eğitimdeki belirsizlik ve üniversitelerin açılmasıyla birlikte oluşacak barınma krizinin göç edenlerin geri dönüş ihtimalini daha da azaltacağı öngörülmektedir (Tarım Orkam-Sen, 2025). Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır, tarım nedeniyle en fazla mevsimlik göç veren iller arasında yer almakta ve Türkiye'de mevsimlik tarım işçilerinin %74'ü bu illerden göç etmektedir. Deprem süresince ailelerin göç etmesi, barınma sorunlarının artmasına sebep olmuştur (ILO, 2024).

Deprem bölgesinde yaşayan kırılgan gruplar arasında göçmenler de önemli bir yer tutmaktadır. UNFPA (2024) tarafından yayımlanan Türkiye Deprem Durum Raporu (Türkiye Earthquake Situation Report) verilerine göre, afet bölgesinde yaklaşık 1.74 milyon geçici koruma altında Suriyeli göçmen yaşamakta olup, özellikle Gaziantep, Şanlıurfa ve Hatay'da her dört kişiden biri Suriyeli olduğu belirtilmiştir (Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu, 2023).

Göçmenlerin, genellikle daha eski ve elverişsiz konutlarda ikamet etmeleri, deprem sırasında daha büyük yıkımlara maruz kalmalarına yol açmış ve sağlam binalara kıyasla hayatta kalma olasılıklarını düşürmüştür.

Depremden etkilenen bölgede, ev sahibi toplulukların yanı sıra geçici koruma altındaki Suriyeliler ve diğer yabancı nüfus için barınma, sağlık, eğitim ve sosyal uyum gibi temel ihtiyaçlar artmıştır. Depremin boyutu ve bölgedeki sığınmacı sayısı dikkate alındığında, bu durum sınır aşan bir mesele haline gelmiş ve uluslararası işbirliğini zorunlu kılmıştır (AFAD, 2023; T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023).

Deprem öncesinde, 7 geçici barınma merkezinde yaklaşık 47 bin Suriyeli yaşamını sürdürürken, deprem sonrası bu sayı 12'ye yükselmiş ve barınma merkezlerinde kalan kişi sayısı yaklaşık 88 bine ulaşmıştır.

Göç İdaresi Başkanlığı, göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamak ve kamu hizmetlerini düzenlemek amacıyla depremden etkilenen illerde görev yapan yaklaşık 7 bin personeline ek olarak, diğer illerden 500 personel daha görevlendirmiştir. Ayrıca, uluslararası kuruluşlar ve yabancı sivil toplum kuruluşlarının yardım faaliyetleri Göç İdaresi Başkanlığı tarafından koordine edilmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023).

➤ Kırsal ve Dezavantajlı Bölgelerde Yaşayan Bireyler

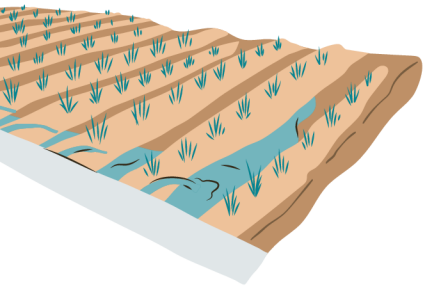
Türkiye'de kırsal bölgelerdeki plansız yerleşim yapısı, afetlerin etkisini artırarak büyük can ve mal kayıplarına neden olmaktadır (ILO, 2024). Özellikle 6360 sayılı Kanun sonrası, büyükşehir belediyelerine bağlı kırsal alanların mahalle statüsüne dönüşmesi, bu bölgelerde kentsel ve kırsal hizmetlerin birlikte verilmesini zorlaştırmış ve kırsal hizmetlerde nitelik sorunları yaratmıştır (Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu, 2023). Bu yapısal sorunlar, yaşanan afetler sonrası kırsal ve dezavantajlı bölgelerdeki afet müdahale sürecini daha da karmaşık hale getirmiştir. Depremler, kırsal ve dezavantajlı bölgelerde yaşayan kırılgan gruplar için derin sosyal ve ekonomik etkiler yaratmaktadır. Kırsal kesimde ve köylerde yaşanan yüksek can kayıpları, bu bölgelerde zaten sınırlı olan tarımla uğraşan nüfusun daha da azalmasına yol açmaktadır. Özellikle küçük ölçekli çiftçiler ve tarımsal işçiler, geçim kaynaklarını kaybederek ekonomik olarak daha da savunmasız hale gelmektedir (Tarım Orkam-Sen, 2025).

Kırsal bölgelerdeki köy yerleşimleri genellikle plansız bir şekilde inşa edilmektedir ve bu alanlardaki yollar dar olup, ulaşım açısından sınırlı kalmaktadır. Bu durum, afet koşullarında bölgeye ulaştırılabilecek insani yardımı sınırlamaktadır. Köylerdeki konutlar ve ek yapılar, hayvan barınakları gibi yapılar, afetlere karşı dayanıklı olmamaktadır. Köy içindeki yollar da dar olup, bu durum erişim sorunlarını beraberinde getirmektedir. Ayrıca, kırsal alanda altyapı sistemleri, özellikle foseptik ve içme suyu gibi temel hizmetler oldukça yetersizdir. Tüm bu unsurlar, deprem öncesi dönemde tarım ve gıda değer zincirindeki zayıf noktaları oluşturmaktadır (Gülçubuk & Oğuz, 2023). Bu altyapı eksiklikleri ve plansız yapılaşma, afet ve depremler sırasında büyük riskler doğurmaktadır. Depremler sonrasında bu dar yollar ve zayıf yapılar, acil durum müdahalelerinin etkinliğini ciddi şekilde azaltabilmektedir.

Ayrıca, altyapı eksiklikleri, deprem sonrası temiz su temini ve sanitasyon hizmetlerini daha da zorlaştırarak sağlık risklerini artırmaktadır. Bu durum, kırsal alanlardaki yerleşim yerlerinde afet sonrası yaşam koşullarının daha da zorlaşmasına ve toplumsal iyileşme sürecinin yavaşlamasına yol açabilmektedir.

Kahramanmaraş depremlerinden etkilenen bölge, tarihsel olarak kırsal yerleşimlerin önemli bir zenginliğe sahip olduğu bir alandır. Bu bölge, tarih öncesi dönemlerden yakın geçmişe kadar farklı toplulukların kültürel etkileşimlerinin ve ayrışmalarının yaşandığı bir coğrafya olmuştur. Son iki yüzyılda ise, kırsal alanlarda farklı kültürel kimliklere sahip toplulukların özgün mimari tarzlarıyla kendilerini ifade ettikleri köyler, bölgenin renkli kırsal yaşamını oluşturmuş ve bu farklılıklar bölgeyi kültürel açıdan zenginleştirmiştir (TMMOB, 2023). Ancak, depremler sonrası bu zengin kırsal yaşam büyük ölçüde hasar görmüş ve bölgedeki kırılgan gruplar için büyük bir kayba yol açmıştır. Bu durum, hem toplumsal hem de kültürel yapının yeniden inşa edilmesi için önemli bir gereklilik doğurmaktadır.

Depremlerin gerçekleştiği dönemdeki zorlu iklim koşulları, ulaşım ve iletişimde yaşanan aksaklıklar ve yetersiz kamu organizasyonu sebebiyle, arama kurtarma ve ilk yardım ekiplerinin deprem bölgesine ulaşmasında önemli gecikmeler yaşanmıştır. İlk müdahaleler genellikle şehirlere öncelik verilerek yapılmış, bu nedenle kırsal bölgelere haftalarca erişim sağlanamamıştır. Bu süre zarfında, depremler sadece can kaybına yol açmakla kalmamış, aynı zamanda tarım alanlarının büyük zarar görmesi, çiftçilerin yaşam koşullarının ağırlaşması ve üretim süreçlerinin kesintiye uğraması gibi doğrudan ve dolaylı etkilerle tarım ve gıda sektörü olumsuz etkilenmiştir.

Tarım alanlarındaki zararlar, makine ve ekipman kayıpları, sulama sistemlerindeki hasarlar, girdi tedarikinde zorluklar, hayvansal üretimdeki kayıplar, barınakların yıkılması, ve bölgedeki gıda işletmeleri ile tarım üretimine destek sağlayan firmalardaki zayıflıklar gibi faktörler, bölge ve ülke genelinde ekonomik ve tarımsal dengeleri derinden sarsmıştır (TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, 2025). Bu durum, kırsal ve dezavantajlı bölgelerde yaşayan kırılgan gruplar için çok daha ağır sonuçlar doğurmuştur.

Tarıma ve hayvancılığa dayalı geçim kaynaklarını kaybeden aileler, ekonomik olarak daha da savunmasız hale gelmiş, temel gıda ve barınma ihtiyaçlarını karşılamakta büyük zorluklar yaşamıştır. Özellikle kadınlar, yaşlılar, engelliler ve çocuklar gibi hassas gruplar için sosyal ve ekonomik destek mekanizmalarının yetersizliği, mevcut eşitsizlikleri derinleştirerek bölgedeki insani krizi daha da şiddetlendirmiştir. Bu koşullar, kırsal alanda yaşayan toplulukların uzun vadede toparlanmasını zorlaştırmış ve bölgedeki göç eğilimini artırmıştır. Deprem sonrası tetiklenen göç hareketleri, tarımsal üretimde belirsizlik yaratmakta ve kırsal kesimdeki sosyoekonomik yapıyı derinden sarsmaktadır. Tarım işçilerinin ve üreticilerin yer değiştirmek zorunda kalması, ekim ve hasat süreçlerinde aksamalara neden olmakta, bu da tarımsal üretimin gecikmesine ve kırsal ekonominin daha da zayıflamasına yol açmaktadır (Tarım Orkam-Sen, 2025).

Köy Okulları Değişim Ağı (KODA) ve Suna'nın Kızları (2023) tarafından hazırlanan raporda, Kahramanmaraş depremlerinin köylerde yol açtığı etkiler ele alınmıştır. Rapora göre, kırsal ve dezavantajlı bölgelerdeki ailelerin, depremlerinin ardından ciddi zorluklarla karşılaştığı belirtilmiştir. Bu bölgelerdeki aileler için, zaten var olan barınma, altyapı eksiklikleri ve sosyal destek mekanizmalarındaki yetersizlikler, afetin etkilerini daha da ağırlaştırmıştır. Deprem sonrası yaşadıkları travmalarla başa çıkmaya çalışan aileler, aynı zamanda kırsal alanlarda yaşamının getirdiği ek zorluklarla da mücadele etmek durumunda kalmıştır. Aynı raporun devamında, kırsal bölgelerdeki ailelerin temel ihtiyaçlarını karşılamakta yaşadıkları zorluklara, özellikle gıda güvenliği ve su temini gibi temel unsurların eksikliğine, ve bu durumlardan kaynaklı kırsal bölgede yaşayan bireylerin afet sonrası durumlarının daha da kötüleştiğine dikkat çekilmiştir.

Eğitimde yaşanan aksaklıkların, çocukların psikolojik etkilenmesi ve sosyal uyum sorunları, kırsal ailelerin üzerindeki ek yükü artırdığı vurgulanmıştır. Bu ailelerin, çocuklarının geleceği konusunda endişeler taşıırken, eğitimdeki aksaklıklar ve çocukların sosyal gelişimlerinin engellenmesi gibi durumlardan dolayı, ailelerin travmalarının daha da derinleştiği belirtilmiştir. Ayrıca, kırsal bölgelerdeki yetersiz altyapı, sağlık ve sosyal destek hizmetlerine erişimi zorlaştırmış, ailelerin afet sonrası iyileşme sürecini daha da uzatmıştır. Bu koşullar altında ailelerin psikolojik destek ve sosyal faaliyetlere erişim ihtiyaçları büyük bir öncelik taşımaktadır. Ailelerin, afet sonrası toparlanma sürecinde karşılaştıkları bu zorlukları aşabilmesi için, özellikle kırsal bölgelerde psikososyal destek ve güvenli sosyal alanların artırılması büyük önem arz etmektedir.

Depremlerin ardından kırsal kesimde yaşayan kadınlar ve kadın kooperatifleri, ekonomik durgunluk karşısında ayakta kalmaya çalışırken, kırsal ekonominin sürdürülebilirliği açısından önemli bir mücadele vermektedir.

Bu süreçte, kırsalda zaten dezavantajlı konumda bulunan kadınların iş yükünün ve manevi sorumluluğunun daha da arttığı görülmüştür (Gülçubuk & Oğuz, 2023). Özellikle kırsal bölgelerde yaşayan kadınların temel geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılık, kadınların ekonomik özgürlüklerini sağlamaları ve düzenli gelir elde etmeleri için kritik bir rol oynamaktadır.

Kadın kooperatifleri ise bu sürecin en önemli destek mekanizmalarından biri olarak, kadınların ekonomik ve sosyal olarak güçlenmesine katkıda bulunmaktadır. Türkiye'de deprem öncesinde 143 kadın kooperatifinin bulunduğu açıklanmış olup, bu kooperatifler hem kırsal kalkınmayı desteklemek hem de kadınların ekonomik bağımsızlıklarını güçlendirmek adına hayati öneme sahiptir. Bu bağlamda, sivil toplum kuruluşları kırsal kesimde yaşayan kadınlar başta olmak üzere en kırılgan grupların desteklenmesi ve güçlendirilmesi için kritik bir rol üstlenmektedir.

Deprem süreci, kadınların liderlik ettiği sivil toplum örgütlerinin kriz zamanlarında gösterdiği dayanıklılığı ve toplulukları ayağa kaldırmadaki katkısını bir kez daha ortaya koymuştur. Deprem sonrası iyileşme sürecinde kırsal bölgedeki kadınların ekonomik bağımsızlığını güçlendirecek politikaların geliştirilmesi, kadın kooperatiflerinin sürdürülebilirliği için kapsamlı destek mekanizmalarının oluşturulması ve kırsal üretim alanlarının yeniden inşası büyük önem taşımaktadır (UN Women, 2023).

Kahramanmaraş depremleri neticesinde, depremin beraberinde getirdiği bir diğer kritik sosyal sorun, gıda güvenliğinde ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Tarım alanlarının zarar görmesi, sulama altyapısındaki hasarlar ve üretim süreçlerindeki kesintiler, ürün kayıplarına ve verim düşüşüne yol açmıştır.

Bu olumsuz ekonomik koşullar, kırsal bölgelerde yaşayan hanelerin yeterli ve dengeli beslenme imkanlarını kısıtlamakta, özellikle düşük gelirli ve kırılgan gruplar arasında gıda güvencesizliğini artırmaktadır. Kırsal alanlarda yaşayan kadınlar, yaşlılar, çocuklar ve engelliler gibi dezavantajlı gruplar, sosyal destek mekanizmalarına erişimde daha büyük zorluklar yaşamaktadır ve bu durum, afet sonrası toparlanma sürecini daha da geciktirmektedir (Tarım Orkam-Sen, 2025).

Ek olarak, depremlerden etkilenen kentlerde ve kırsal bölgelerde yaşayan kırılgan gruplar, su kaynaklı hastalıklar gibi sağlık tehditleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Bölgedeki içme ve kullanma suyu altyapı eksiklikleri henüz tam olarak giderilememiştir. Adıyaman, Malatya, Hatay ve diğer illerdeki çadırkentler, konteyner kentler ve zorunlu yaşam alanlarında su ihtiyacı, kuyulardan veya tankerlerle taşınarak karşılanmaya çalışılmaktadır (TMMOB, 2023). Bu durum, özellikle kırsal ve dezavantajlı bölgelerdeki topluluklar için büyük bir sağlık riski oluşturmakta ve yaşam koşullarını daha da zorlaştırmaktadır.

Tüm bunlar doğrultusunda, Kahramanmaraş depremleri kırsal ve dezavantajlı bölgelerdeki yapısal, sosyal, ekonomik ve kültürel kırılganlıkları derinleştirmiş, bu alanlarda yaşayan bireyler için çok katmanlı bir kriz durumu yaratmıştır. Plansız yerleşim, altyapı eksiklikleri, sınırlı kamu hizmetleri ve afetlere karşı dayanıklı olmayan yapılar; afet öncesi var olan kırılganlıkları daha da artırmış ve müdahale sürecini zorlaştırmıştır. Kırsal alanda tarımsal üretim yapan küçük çiftçiler, kadınlar, yaşlılar, engelliler ve çocuklar gibi hassas gruplar, afetin etkilerine karşı en savunmasız kesimi oluşturmuş; bu gruplar hem geçim kaynaklarını kaybetmiş hem de temel hizmetlere erişimde ciddi sorunlar yaşamıştır.

Tüm bunlar doğrultusunda, Kahramanmaraş depremleri kırsal ve dezavantajlı bölgelerdeki yapısal, sosyal, ekonomik ve kültürel kırılganlıkları derinleştirmiş, bu alanlarda yaşayan bireyler için çok katmanlı bir kriz durumu yaratmıştır. Plansız yerleşim, altyapı eksiklikleri, sınırlı kamu hizmetleri ve afetlere karşı dayanıklı olmayan yapılar; afet öncesi var olan kırılganlıkları daha da artırmış ve müdahale sürecini zorlaştırmıştır. Kırsal alanda tarımsal üretim yapan küçük çiftçiler, kadınlar, yaşlılar, engelliler ve çocuklar gibi hassas gruplar, afetin etkilerine karşı en savunmasız kesimi oluşturmuş; bu gruplar hem geçim kaynaklarını kaybetmiş hem de temel hizmetlere erişimde ciddi sorunlar yaşamıştır.

Afet sonrası yaşanan göç hareketleri kırsal ekonomiyi zayıflatmış, toplumsal yapıyı parçalamış ve bölgenin kültürel çeşitliliğini tehdit etmiştir. Kırsal yerleşimlerde planlı yapılaşmanın teşvik edilmesi, afet riski altındaki bölgelerde yapı stokunun iyileştirilmesi ve altyapı sistemlerinin güçlendirilmesi ihtiyacı tekrar gündeme gelmiştir.

Tarımsal üretimin devamlılığını sağlamak için, küçük ölçekli çiftçilere yönelik finansal destekler, girdi sübvansiyonları ve yeniden üretimi teşvik edici politikalar da bölgede bir ihtiyaç haline gelmiştir. Ayrıca, afet sonrası yeniden yapılanma süreçlerinde yerel toplulukların katılımı sağlanmalı; kırılgan grupların ihtiyaçlarına duyarlı, eşitlikçi ve adil politikalar geliştirilmelidir. Kırsal kalkınma ile afet risk azaltma arasındaki bağ güçlendirilerek, bu bölgelerin sosyal dayanıklılığı ve yaşam kalitesi uzun vadeli olarak artırılabilirliği öngörülmektedir.

» Sağlık Kırılganlığı Olan Bireyler

Afet sonrası koşullar, özellikle özel sağlık gereksinimleri olan bireyler açısından çok boyutlu bir kırılganlık üretmektedir. Kahramanmaraş depremleri sonrasında sağlık kırılganlığı olan bireyler, hem kronik hastalıklarının yönetimi hem de psikososyal yönden ciddi risklerle karşı karşıya kalmıştır. Depremin yol açtığı fiziksel yıkım, sağlık hizmetlerine erişimi zorlaştırmış, özellikle düzenli tedavi ve ilaç takibi gerektiren kronik hastalıklara sahip bireylerin sağlık durumlarında bozulmalara yol açmıştır. Aynı zamanda, yaşanan travma ve belirsizlik ortamı, bu bireylerde kaygı, depresyon ve travma sonrası stres bozukluğu gibi psikososyal sorunların artmasına neden olmuştur.

Geçici barınma alanlarının yetersizliği, hijyen koşullarının bozulması ve sosyal destek ağlarının zayıflaması da sağlık kırılganlığı olan bireylerin yaşam kalitesini olumsuz etkilemiştir. Hijyen koşullarının sağlanamaması, enfeksiyon risklerini artırmış, bireylerin temel bakım ihtiyaçlarını karşılayamamalarına yol açmıştır. Özellikle barınma ve beslenme açısından yeterli destek alamayan bireylerde, fiziksel ihtiyaçların psikolojik etkilerle birleşerek daha derin sağlık sorunlarına neden olduğu görülmüştür. Bu süreçte, hem fiziksel hem de ruhsal sağlık hizmetlerine bütüncül ve erişilebilir çözümler sunulması, bu grubun iyilik halinin korunmasında kritik önem taşımaktadır.

- Kronik Hastalıkla Yaşayan Bireyler

Afetler, yalnızca ani fiziksel yıkımlarla sınırlı değildir; özellikle sağlık sistemine bağımlı yaşayan bireyler açısından uzun vadeli ve çok katmanlı kırılganlıklar üretmektedir. Kronik hastalıklarla yaşayan bireyler için bu durum, hem afet öncesi hazırlık süreçlerinde hem de afet anı ve sonrasında sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan aksaklıklar nedeniyle daha da ağırlaşmaktadır (Tomio & Sato, 2014). Bu grup, düzenli tıbbi kontrol, ilaç kullanımı ve kimi zaman medikal cihaz desteği gerektiren bir yaşam sürdürdüğünden, afet koşullarında en çok ihmal edilen kesimlerden biri hâline gelmektedir.

Tomio ve Sato'nun (2014) afet öncesi hazırlık süreçlerine odaklanan derleme çalışması, kronik hastalığı olan bireylerin sağlık durumlarına ilişkin bilgileri (tanı, ilaç listesi, tedavi protokolü gibi) düzenli ve erişilebilir şekilde kayıt altına almadığını, bu nedenle afet anında bu bilgilere ulaşmanın neredeyse imkânsız hâle geldiğini göstermektedir. Bu yalnızca bireysel bir hazırlık eksikliği değil, aynı zamanda sağlık sistemlerinin hastaları afetlere hazırlamak konusunda yetersiz kalmasının sonucudur. Pek çok afet planı, sağlıklı ve hareket kabiliyeti yüksek bireyleri merkeze alırken; kronik hastalar gibi sürekli izlem gerektiren gruplar çoğunlukla sistem dışında bırakılmaktadır.

Nitekim, Kahramanmaraş depremleri sonrasında da benzer bir tablo gözlemlenmiştir. Türkiye'de merkezi sağlık bilgi sistemi olan e-Nabız, bireylerin tıbbi geçmişine dair kritik bilgilere erişim sağlayabilecek dijital bir platformdur. Ancak bu sistemin kullanımının opsiyonel olması, bazı bireylerin dijital okuryazarlık eksikliği nedeniyle sisteme erişememesi ya da afet sırasında internet ve cihaz erişiminin kesilmesi gibi nedenlerle etkili bir araç hâline gelememiştir. Özellikle kronik hastalıkla yaşayan bireylerin afet sonrası ilaçlarına erişimlerinin sekteye uğraması, bu tür dijital sistemlerin yalnızca varlığının değil, erişilebilirliğinin ve kriz anlarında kullanılabilirliğinin de afet planlaması kapsamında düşünülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Kronik hastalıkla yaşayan bireylerin afet öncesi karşılaştığı bir diğer temel sorun, medikal cihazlara ve ilaçlara bağımlı yaşamlarının afet senaryolarına nasıl entegre edileceğine dair bir rehberlik sisteminden yoksun olmalarıdır. Örneğin diyabet hastaları için insülinin, KOAH hastaları için solunum cihazlarının ya da diyaliz hastaları için tedavi merkezlerinin sürekliliği hayati önemdedir. Ancak, bu bireyler için afet çantası hazırlama, ilaç stoklama ya da alternatif sağlık merkezlerini belirleme gibi uygulamaların oldukça sınırlı olduğu, afet öncesi dönemde yapılandırılmış destek mekanizmalarının bulunmadığı görülmektedir (Tomio & Sato, 2014). Bu eksiklik, bireyleri kendi başlarının çaresine bakmaya zorlamakta; özellikle yalnız yaşayan ya da yaşlı bireyler için ciddi hayati riskler doğurmaktadır. Üstelik bu hazırlıksızlık hâli, yalnızca fiziki sağlıkla sınırlı kalmamakta; bireylerin afet karşısındaki duygusal dayanıklılığını da doğrudan etkilemektedir.

Kahramanmaraş depremlerinin yıkıcı etkileri, sağlık altyapısının zarar görmesine ve bu durum da bölgedeki hastaneler, eczaneler ve diğer sağlık kuruluşlarının hizmet sunumunda ciddi aksamaların yaşanmasına yol açmıştır. Bu durum, düzenli ilaç kullanımı gerektiren kişilerin yanı sıra, özel besin ihtiyaçları olan bireyler (örneğin protein, vitamin ve mineral takviyesi alanlar) için de riskli bir ortam yaratmıştır. Özellikle çocuklar gibi gelişim süreci devam eden gruplar açısından bu tür ihtiyaçların karşılanamaması, fiziksel sağlık sorunlarının (anemi, büyüme geriliği, mide-bağırsak hastalıkları vb.) tetikleyicisi hâline gelmiştir (Araç-Özcan ve Duru-Ateş, 2021; Aydoğdu ve Fofanad, 2023; Artantaş ve Gürsoy, 2024).

Depremlerin ardından Doğan ve Tamer'in (2024) yürüttüğü nitel araştırmada yer alan veriler bu bulguları doğrular niteliktedir. Araştırma, bireylerin geçici barınma alanlarında (çadır, araç, salon gibi) kaldığını ve bu ortamların doğrudan semptomları artırdığını göstermektedir.

KOAH gibi solunum yolu hastalığı olan bireyler havasız ve kalabalık ortamlarda nefes almakta zorlanmış; diyabet hastaları ise insülinlerini uygun koşullarda saklayamadıkları için glikoz düzenlerini kaybetmişlerdir. Çalışma ayrıca, afet sırasında bireylerin hastalık yönetimini sürdürememesine neden olan başlıca sorunları şu şekilde sıralamaktadır: *ilaçlara ulaşamama, bilgiye erişim eksikliği, sağlık hizmetine ulaşmada yaşanan aksaklıklar ve yardım istemeye yönelik utanç duygusu*. "Yardım istemeye yüzü olmamak", sağlık kırılganlığını psikososyal bir meseleye dönüştürmekte ve bireylerin ihtiyaçlarını dile getirmelerini engellemektedir. Yardıma erişimin yalnızca fiziksel olanaklarla değil, bireyin kendini ifade etme cesaretiyle de ilişkili olduğu bu örnek, afet ortamlarının ne denli karmaşık bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Araştırmada dikkat çeken bir başka boyut ise bireylerin sağlık hizmetlerine ulaşmak için geliştirdiği bireysel direnç stratejileridir. Daha güvenli şehirlere gitmek, ilaçları reçetesiz temin etmek, aile üyelerinden destek almak gibi yollarla hayatta kalma mücadelesi verilmiştir. Bazı bireylerin yakınlarının ilaçlarını ya da şeker ölçüm cihazlarını bizzat temin etmesi, bakım sürecinin çoğu zaman kolektif dayanışmayla yürütüldüğünü göstermektedir. Ancak bu dayanışma her birey için mümkün değildir. Özellikle yalnız yaşayan bireylerin afet sonrasında çok daha dezavantajlı konumda kaldıkları ve bu gruba yönelik destek mekanizmalarının son derece sınırlı olduğu görülmektedir.

Belirtilen fiziksel hazırlık eksikliklerinin yanında, kronik hastalığa sahip bireylerin afetlere yönelik psikolojik dayanıklılıklarının da göz ardı edildiği görülmektedir. Belirsizlik, kontrol kaybı ve yetersizlik hissi gibi duygular, afet yaşanmasa dahi kronik hastalığı olan bireylerin gündelik yaşamlarını psikolojik baskı altında sürdürmelerine neden olmaktadır.

Özellikle geçmişte afet deneyimi olan bireyler, yeniden yaşanacak bir felakete karşı kendilerini koruyamayacakları düşüncesiyle kaygı düzeyini daha yoğun yaşamaktadır (Tomio & Sato, 2014). Bu nedenle afet öncesi hazırlık yalnızca fiziki değil, psikososyal destek mekanizmalarını da içerecek şekilde yapılandırılmalıdır.

Tüm bu bulgular, afet öncesi hazırlık süreçlerinde kronik hastalıkla yaşayan bireylerin özgül ihtiyaçlarını merkeze alan mikro düzeyde planlamalara duyulan ihtiyacı açıkça ortaya koymaktadır. Afetlere hazırlık, bu bireyler için yalnızca genel sağlık bilgilendirmesiyle sınırlı kalmamalı; kişiye özgü sağlık planları, ilaç erişim senaryoları ve destek sistemleriyle desteklenmelidir. Sağlık hizmetlerinin sürekliliği yalnızca afet sonrası müdahale ile sağlanamaz; afet öncesinde kırılgan gruplara özel, yapısal ve bütüncül bir yaklaşım geliştirilmelidir. Bu yaklaşımın içinde kronik hastalıklara özel ilaç dağıtım zincirleri, mobil sağlık birimleri, cihaz gereksinimlerine uygun barınma altyapısı ve psikososyal destek ekipleri gibi çok katmanlı uygulamalar yer almalıdır.

- Psikososyal Sorunları Olan Bireyler

Afetler, yalnızca fiziki yıkıma yol açmakla kalmaz; aynı zamanda bireylerde ve topluluklarda uzun vadeye yayılan ruhsal sarsıntılara neden olur. Özellikle ani ve kitlesel can kaybının yaşandığı afetlerde, psikolojik etkiler çoğu zaman maddi kayıpların önüne geçer. Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB), yoğun kaygı, depresyon, uykusuzluk, öfke, suçluluk ve hayatta kalma sendromu gibi etkiler, bireyin gündelik yaşamını doğrudan sekteye uğratan sonuçlar üretmektedir. Bu etkilerin yalnızca kısa vadeli ya da geçici olduğu varsayımı, müdahale ve destek mekanizmalarının etkisiz kalmasına yol açmaktadır. Oysa birçok çalışmada, ruhsal iyilik halinin afetin üzerinden yıllar geçtikten sonra dahi tam olarak sağlanamadığı; özellikle kayıp yaşamış bireylerde bu etkinin daha derinleştiği görülmektedir.

Kriz anında sunulan psikolojik destek çoğu zaman ilk yardım düzeyinde kalmakta; ancak afetin yarattığı yıkımın sosyal ilişkiler, aidiyet duygusu ve güven yapısı üzerindeki etkileri uzun süre devam etmektedir. Bu durum, yalnızca bireyleri değil, aile içi ilişkileri, sosyal dayanışma pratiklerini ve toplumsal bağlılık duygusunu da sarsmaktadır. Bu nedenle afet sonrası dönemde psikolojik destek sistemlerinin yalnızca birey merkezli değil, aynı zamanda sosyal bütünlüğü de gözeten şekilde tasarlanması gerektiği görülmektedir. Psikolojik ilk yardım ve uzun vadeli terapi süreçlerinin birbirini tamamlayan yapılar olarak değerlendirilmesi, ruh sağlığını yeniden inşa sürecinde kritik bir rol oynamaktadır.

Afet sonrası psikolojik etkiler, bireylerle sınırlı kalmaz; toplumsal bağlamda da geniş yankılar uyandırır. Toplumun afet karşısındaki ortak yas duygusu, gönüllü katılımı ve dayanışma potansiyelini artırsa da, aynı zamanda toplumsal huzursuzluk, çatışma potansiyeli ve sosyal gerilimleri de tetikleyebilir. Özellikle kriz anlarında eşitsizliklerin daha görünür hâle gelmesi, toplumsal kırılmaların derinleşmesine neden olabilmektedir (Can, 2020, s. 20). Kahramanmaraş depremleri sonrasında da gözlemlendiği gibi, yardımın adil dağıtılmadığına dair algılar, çeşitli gruplar arasında güvensizlik yaratmış ve dayanışma duygusunun sürekliliği konusunda kırılmalara neden olmuştur. Bu durum, afetlerin yalnızca bireysel travmalar değil, aynı zamanda kolektif düzeyde yapısal etkiler doğuran sosyal krizler olduğunu göstermektedir.

Psikososyal açıdan en kırılgan gruplardan biri çocuklardır. Gelişimsel süreçleri henüz tamamlanmamış olan çocuklar, afetin yarattığı korku, belirsizlik ve kayıp duygularıyla baş etmekte zorlanmakta; yaşadıkları travmaları ifade etmekte ise büyük güçlük çekmektedirler. Ailelerini kaybeden ya da aile yapısı sarsılan çocukların ise daha uzun süreli ve derin ruhsal etkilerle karşı karşıya kaldıkları bilinmektedir. Kahramanmaraş merkezli depremlerden sonra çok sayıda çocuğun hem ebeveynlerini kaybettiği hem de bakım veren desteğinden mahrum kaldığı kaydedilmiştir. Bu tür travmalar, yalnızca ruh sağlığı değil, aynı zamanda eğitim süreci, sosyal ilişkiler ve duygusal gelişim açısından da ciddi riskler taşımaktadır (Karabulut & Bekler, 2019; Aydoğdu & Fofanad, 2023; Artantaş & Gürsoy, 2024). Çocukların okula devam etmede zorlanmaları, uyum güçlükleri yaşamaları, içe kapanmaları ya da yaşlılarıyla ilişkilerinde gerilemeler gözlemlenmiştir. Bu etkiler, uzun süreli destek sunulmaması hâlinde erişkinlik dönemine kadar devam edebilecek psikolojik yükler yaratabilmektedir. Yalnızca çocuklar değil, genç ve yetişkin bireyler de afet sonrasında ruhsal olarak ciddi zorluklar yaşamaktadır. Enkazdan kurtulan ya da yakınlarını kaybeden birçok bireyde akut stres bozukluğu, depresyon, tükenmişlik, travma tekrarları ve izolasyon gibi belirtiler gözlemlenmiştir.

Özellikle orta yaş ve üzeri bireylerde kayıp duygusunun yanı sıra gelecek güvensizliği, evsizlik ve yeniden inşa süreçlerine dair belirsizlik de ruhsal yükü artırmaktadır. Bu psikolojik etkiler, bireylerin yalnızca kişisel yaşamlarını değil; işlevselliklerini, üretkenliklerini ve sosyal ilişkilerini de derinden etkilemektedir. Bazı bireylerin sosyal çevrelerinden kopmaları, yardım istemekte zorlanmaları veya suçluluk hissetmeleri, bu süreçte görünmezleşen psikolojik kırılganlıkların göstergesidir. Türk Psikiyatri Derneği'nin hazırladığı rehber dokümanlar ve eğitim içerikleri, özellikle sahada görev yapan sağlık çalışanlarının müdahale süreçlerinde etkili araçlar olarak kullanılmakta; afet sonrası psikolojik destek sistemlerinin yapılandırılmasına katkı sunmaktadır (Yıldız vd., 2023; Artantaş & Gürsoy, 2024). Bu bağlamda, afet sonrası ortaya çıkan psikososyal etkilerin yalnızca geçici kriz durumları olarak değil, toplumsal bir yeniden yapılanma süreci olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Ruh sağlığına dair desteklerin bireylerin gündelik yaşamlarını yeniden kurabilmelerine, üretken rollerine geri dönebilmelerine ve sosyal aidiyetlerini yeniden inşa edebilmelerine olanak tanıyacak şekilde uzun vadeli planlanması büyük önem taşımaktadır. Bu yalnızca bir sağlık politikası değil, aynı zamanda sosyal adalet meselesidir.

Sosyal hizmet müdahaleleri, afet sonrası bu kırılganlıkların giderilmesinde önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından sunulan psikososyal destek hizmetleri, afetin ilk şokunun atlatılması açısından önemli bir kaynak işlevi görmektedir. Ancak mevcut bulgular, bu müdahalelerin yalnızca psikolojik destekle sınırlı kaldığında yeterli olmadığını, bireylerin sosyal katılım, ekonomik güçlenme ve yaşam koşullarını yeniden kurma gibi çok yönlü ihtiyaçlarına da yanıt vermesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Sosyal hizmet uzmanlarının kırılgan grupların güvenli alanlara yönlendirilmesinde, hizmetlere erişimin sağlanmasında ve hak temelli veri kaydı süreçlerinde aktif rol almaları, afet sonrası sürecin daha eşitlikçi işlemesine katkı sunmaktadır (Tapan, 2023).

Afetlerin bireysel ve toplumsal düzeyde uzun vadeli psikososyal etkileri, müdahalelerin sadece kriz anıyla sınırlı kalmaması gerektiğini göstermektedir. Kahramanmaraş depremleri, afet öncesi ve sonrası sosyal hizmetlerin hak temelli ve kapsayıcı biçimde yapılandırılmasının önemini ortaya koymuştur. Siyasi sınırlardan bağımsız, kamu ve sivil toplum arasında sürdürülebilir bir koordinasyonla yürütülen destek mekanizmaları; hizmetlerin erişilebilir, adil ve ihtiyaca uygun sunulmasını sağlar. Fiziksel yeniden inşa kadar sosyal dayanıklılığı artıracak, özellikle kırılgan gruplara yönelik bütüncül ve uzun vadeli yaklaşımlar, afet sonrası iyileşmenin temel unsuru olmalıdır.

SONUÇ ÖNERİLER

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremler, Türkiye'nin yakın tarihindeki en yıkıcı afetlerden biri olarak yalnızca fiziksel altyapıyı değil, aynı zamanda toplumsal yapıyı da derinden sarsmıştır. Bu afetin etkileri, özellikle kırılgan gruplar üzerinde orantısız biçimde hissedilmiş; kadınlar ve kız çocukları, çocuklar ve gençler, engelli bireyler, yaşlı bireyler, LGBTİ+ bireyler, göçmenler-mülteciler ve azınlık gruplar, kırsal bölgelerde yaşayanlar ve sağlık temelli kırılganlığı olan bireyler, afete hazırlık, müdahale ve iyileşme süreçlerinde yapısal ve sosyal engellerle karşı karşıya kalmıştır.

Kahramanmaraş depremleri, afetlerin toplumsal ve güvenli alanlara erişimde ayrımcılığa uğrama riski etkilerinin gruplar arası farklılıklar gösterdiğini ve kırılgan yaşamıştır. Göçmen ve mülteci topluluklar ise hem dil engelleri toplulukların çok katmanlı risklerle karşı karşıya kaldığını hem de statüye bağlı dışlanmalar nedeniyle hizmetlere açık biçimde ortaya koymuştur. Afet risk yönetimi erişimde ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Tüm bu gruplar açısından en önemli bulgulardan biri, bu grupların özgül özelinde yapılan analiz, afetlerin yalnızca fiziksel yıkım değil, ihtiyaçlarının afet yönetimi döngüsünün tüm aşamalarına aynı zamanda sosyal eşitsizliklerin derinleştiği kriz anları entegre edilmediği yönündedir. Kadınlar ve kız çocukları, cinsel sağlık ve hijyen ihtiyaçlarına erişimde yaşanan süreçlerinin her aşamasında toplumsal cinsiyet eşitliği, çocuk zorluklar, güvenlik sorunları ve artan bakım yükü koruma, engelli erişilebilirliği, yaşlı dostu hizmetler, LGBTİ+ nedeniyle orantısız biçimde etkilenirken; çocuklar ve hakları ve göçmenlerin ihtiyaçları, uzun vadeli psikososyal gençler, eğitimlerinin kesintiye uğraması, psikososyal destek mekanizmalarının geliştirilmesi gibi alanları kapsayan, destek yetersizliği ve NEET riskiyle baş başa kalmıştır. bütüncül ve kapsayıcı bir yaklaşıma acilen ihtiyaç Engelli bireyler ise tahliye, bilgiye erişim ve medikal duyulmaktadır. Bu durum, afetin yalnızca fiziksel bir yıkım destek konularında ciddi engellerle karşılaşarak afet değil, aynı zamanda yapısal eşitsizlikleri derinleştiren bir süreç yönetimi süreçlerinden büyük ölçüde dışlanmıştır. Yaşlı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Afet yönetimi politikaları, bireyler, fiziksel ve sağlıkla ilgili kırılganlıkları nedeniyle yalnızca "zararın azaltılması" perspektifiyle değil; toplumsal afetin etkilerine karşı savunmasız kalırken, LGBTİ+ bireyler eşitlik, hak temelli hizmet sunumu ve dayanıklılığı artırma kimliklerini gizlemek zorunda bırakılmış hedefleriyle bütüncül bir şekilde yapılandırılmalıdır.

Afet Risk Yönetiminde STÖ'lerin Kapasitesinin Desteklenmesi (ARY) Projesi, kapsamında gerçekleştirilen bu tematik analiz araştırmasının amacı, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremlerden edinilen kritik dersleri kırılgan gruplar özelinde değerlendirerek, afet risk yönetimi kapasitesini artırmak ve gelecekteki olası afetlere yönelik hazırlık, müdahale, kurtarma ve iyileştirme çalışmalarının kırılgan gruplar bağlamında geliştirilmesine katkı sağlamaktır. Nihai hedef, afetlere dirençli bir toplum inşa edebilmek için geçmiş afetlerden elde edilen deneyimlerin sistematik biçimde toplanması, analiz edilmesi ve politika yapım süreçlerine entegre edilmesine katkı sağlamaktır. Bu kapsamda, masabaşı araştırma yöntemiyle dijital ortamda sunulan kaynaklardan veriler derlenmiş ve analiz edilmiştir. Bu analiz, sadece mevcut eksiklikleri ortaya koymakla kalmayıp aynı zamanda daha kapsayıcı ve dayanıklı bir yapı oluşturulmasına yönelik somut veriler sağlamayı hedeflemiştir. Araştırma süresince elde edilen bulgular ve öneriler aşağıda sunulmuştur.

➤ Kadınlar ve Kız Çocukları

Kahramanmaraş depremleri, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin afet koşullarında ne denli belirleyici olduğunu bir kez daha gözler önüne sermiştir. Kadınlar ve kız çocukları; hijyen, güvenlik, sağlık ve bakım yükü gibi temel alanlarda orantısız biçimde etkilenmiştir. Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine erişim kısıtlanmış; çadır kentlerdeki mahremiyet eksikliği, şiddet ve istismar vakalarının artmasına neden olmuştur. Ayrıca, kadınların ekonomik kayıpları ve bakım emeğinin görünmeyen yükü, iyileşme süreçlerini daha da zorlaştırmıştır.

Kadınlar, afet sonrası dönemde yalnızca bireysel iyileşme değil; aynı zamanda aile ve toplulukların yeniden toparlanması için büyük bir sorumluluk üstlenmektedir. Ancak bu durum, onların fiziksel ve ruhsal sağlıklarını tehdit eden bir kronik yük haline almıştır. Kadınlara yönelik müdahalelerin geçici çözümlerden ziyade uzun vadeli, kapsayıcı ve toplumsal cinsiyet perspektifiyle ele alınması büyük önem taşımaktadır. Benzer şekilde, afet kız çocukları üzerinde derin ve çok yönlü etkiler yaratmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve kalıplaşmış roller nedeniyle kız çocukları, afet sonrası dönemde eğitimden uzak kalma, erken yaşta evlendirilme ve çocuk işçiliğine yönlendirilme riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Ayrıca, yerinden edilme, güvensiz barınma koşulları ve yetersiz hijyen imkanları, kız çocuklarının fiziksel ve psikolojik sağlığını olumsuz etkilemekte; cinsel istismar ve şiddet riskini artırmaktadır. Tüm bu etkenler, kız çocuklarının güvenliğini tehdit etmekte ve uzun vadede gelişimlerini, sağlıklarını ve geleceklerini ciddi biçimde riske atmaktadır.

Öneriler	
Afet Öncesi	<ul style="list-style-type: none"> • Toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeterek afet hazırlık eğitimi programları düzenlenmeli. • Cinsel sağlık ve üreme sağlığına ilişkin hizmetler afet planlamalarına dahil edilmeli. • Kadın liderliği teşvik edilerek afet yönetim ekiplerinde temsiliyeti artırılmalı. • Şiddet vakaları için erken uyarı ve raporlama sistemleri oluşturulmalı. • Toplumsal cinsiyet duyarlılığıyla hazırlanmış afet risk azaltma stratejilerine kız çocuklarının ihtiyaçları mutlaka entegre edilmeli; afet eğitimi, hijyen, güvenli alan farkındalığı ve cinsel istismardan korunma gibi konularda kız çocuklarına yönelik özel eğitim programları uygulanmalı. • Kadın sığınaklarının kapasitesi artırılmalı; sığınakların yalnızca şiddet mağdurlarına hizmet vereceği güvence altına alınmalı. • Afet bölgelerindeki danışma merkezlerinin siyasi müdahalelerle kapatılmasının önüne geçilmeli; bu merkezlerin sürekliliği anayasal güvenceye alınmalı. • Gönüllü destek ekipleri, veri gizliliği, rıza ve kadın hakları konusunda afet öncesi özel eğitimlerden geçirilmeli.
Afet Sırası	<ul style="list-style-type: none"> • Kadın ve kız çocukları için ayrı ve güvenli tahliye alanları sağlanmalı. • Kız çocukları için güvenli tahliye planları yapılmalı ve acil barınma alanlarında toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığı önleyecek şekilde güvenlik, mahremiyet ve hijyen koşulları sağlanmalı • Temel hijyen, iç çamaşırı ve regl ürünlerini içeren "kadın sağlık kiti" acil yardım kitlelerine dahil edilmeli. • Hamile kadınlara öncelikli tahliye ve doğum desteği verilerek mobil sağlık birimleri aktive edilmeli. • Kadınlara yönelik yardım ve danışmanlık hizmetleri, "aile temelli" değil, birey temelli ve toplumsal cinsiyet duyarlı yaklaşımlarla yürütülmeli. • Gönüllü ya da resmi destek sağlayan kişiler, kadınların bilgilerini izinsiz paylaşmamalı; tüm başvurular rıza temelli ve gizlilik ilkesiyle ele alınmalı.
Afet Sonrası	<ul style="list-style-type: none"> • Çadır/konteyner kentlerde cinsiyete duyarlı barınma düzenlemeleri yapılmalı. • Kadın Yaşam Merkezleri modeli yaygınlaştırılmalı. • Kadınlara yönelik geçim kaynağı destek programları (mikro kredi, girişimcilik eğitimi) başlatılmalı. • Cinsel şiddete karşı güvenli alanlar ve psikososyal destek birimleri kurulmalı. • Kız çocuklarının eğitimlerine devam edebilmeleri için destekleyici politikalar hayata geçirilmeli, erken yaşta evlilik ve çocuk işçiliği gibi riskleri önlemek amacıyla ailelere ve topluluklara yönelik farkındalık çalışmaları yürütülmeli. • Psiko-sosyal destek hizmetleri, kadınlar ve kız çocuklarının yaşadıkları travmaları aşmaları ve güçlenmeleri bağlamında ele alınarak yapılandırılmalı, uygulama planları geliştirilmeli.

> Çocuklar ve Gençler

Afetler, çocuklar ve gençler üzerinde kalıcı psikolojik, eğitsel ve sosyal etkiler bırakmaktadır. Kahramanmaraş depremleri sonrası binlerce çocuk aile bireylerini kaybetmiş, eğitimleri yarıda kalmış ve psikososyal destekten yoksun kalmıştır. Özellikle küçük çocuklar ve özel gereksinimli bireyler, uygun bakım ve destek hizmetlerine ulaşmakta ciddi zorluklar yaşamıştır. Gençler için ise afet koşulları, NEET (ne eğitimde ne istihdamda) olma riskini artıran bir faktördür. Özellikle, depremler sebebiyle lise ve üniversite çağındaki gençlerin eğitime katılımı düşerken, travma, işsizlik ve belirsizlik genç kuşaklar arasında umutsuzluğu tetiklemiştir. Bu süreçte çocukların korunması ve gençlerin güçlendirilmesi yalnızca bireysel değil, toplumsal iyileşme açısından da kritik önem taşımaktadır.

Öneriler	
Afet Öncesi	<ul style="list-style-type: none"> Okullarda afet bilinci, temel ilk yardım ve duygusal dayanıklılık eğitimi verilmeli. Gençler için afet gönüllülüğü programları ve mesleki eğitim kampları oluşturulmalı. Çocuk koruma sistemleri ve risk haritaları önceden oluşturulmalı.
Afet Sırası	<ul style="list-style-type: none"> Refakatsiz çocuklar için özel bakım alanları ve geçici koruyucu aile sistemi devreye alınmalı. Bebek ve küçük çocuklar için mama, çocuk bezi, kıyafet ve hijyen kitleri temin edilmeli. Eğitim devamlılığı için mobil sınıflar ve uzaktan eğitim altyapısı sağlanmalı.
Afet Sonrası	<ul style="list-style-type: none"> Travma sonrası destek merkezleri ve oyun temelli psikososyal destek hizmetleri yaygınlaştırılmalı. NEET gençlere yönelik girişimcilik, dijital beceri ve sosyal hizmet programları hayata geçirilmeli. Ailelerini kaybeden çocuklar için uzun vadeli sosyal destek sistemleri oluşturulmalı.

> Engelli Bireyler

Engelli bireyler afetlerin fiziksel, iletişimsel ve sosyal boyutlarında çok katmanlı risklerle karşılaşmaktadır. Deprem sırasında tahliye edilememeleri, medikal cihazlarını kaybetmeleri ve bilgiye erişememeleri bu bireyleri hayati risklerle karşı karşıya bırakmıştır. Engelli kadınlar ve çocuklar ise bu riskleri katmerli şekilde deneyimlemiştir. Afet yönetimi süreçleri halen yeterince erişilebilir değildir ve engelli bireyler, planlama aşamalarında da çoğunlukla görünmez kalmaktadır. Eylem planlarının yalnızca yardım temelli değil, engelli bireylerin güçlendirilmesini de içeren bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir.

Öneriler	
Afet Öncesi	<ul style="list-style-type: none"> Afet hazırlık planları engelli bireylerin aktif katılımı ile revize edilmeli. Medikal cihaz stokları ve ihtiyaç listeleri önceden belirlenmeli. İşaret dili, braille ve sesli uyarı sistemleri gibi erişilebilir bilgi araçları geliştirilmeli.
Afet Sırası	<ul style="list-style-type: none"> Tahliye süreçleri için engellilere özel destek ekipleri görevlendirilmeli. Geçici barınma alanları erişilebilir biçimde tasarlanmalı. Görme ve işitme engelliler için anlık bilgilendirme sistemleri kurulmalı.
Afet Sonrası	<ul style="list-style-type: none"> Medikal cihazlar ve destek donanımları için hızlı erişim sağlanmalı. Psikososyal destek ekipleri engelli bireylere ev/alan ziyareti yapmalı. Erişilebilir konut ve sosyal hizmet merkezleri için özel fonlar oluşturulmalı.

Diğer Gruplar

Yaşlı Bireyler

Yaşlı bireyler, afetlerin etkilerine karşı hem fiziksel hem de psikososyal olarak oldukça savunmasızdır. Deprem sırasında hareket kabiliyetlerinin sınırlı olması, sağlık sorunları ve yalnız yaşamaları gibi etmenler, bu grubun hayatta kalma şansını azaltmıştır. Aynı zamanda barınma ve sağlık hizmetlerine erişim güçlükleri, kronik hastalıkları olan yaşlı bireylerin durumunu daha da ağırlaştırmıştır. Afet sonrası dönemde ise yaşlı bireyler çoğunlukla sosyal destekten mahrum kalmış, yalnızlaşmış ve yaşamlarını devam ettirmekte büyük zorluklar yaşamıştır. Bu nedenle yaşlı bireyler için hem fiziksel koruma hem de sosyal bütünleşmeyi esas alan bütüncül bir afet yaklaşımı gereklidir.

Öneriler	
Afet Öncesi	<ul style="list-style-type: none"> Yaşlı bireylerin yer aldığı haneler ve yalnız yaşayanlar önceden tespit edilerek haritalandırılmalı. Kronik hastalık takibi ve ilaç erişimi için afet durumlarına uygun sağlık planlamaları yapılmalı. Yaşlılara özel afet farkındalığı ve tahliye eğitimi programları hazırlanmalı. Huzurevleri ve bakımevlerinde kalan yaşlı bireylerin tahliye ve bakım ihtiyaçlarına yönelik kurum bazlı afet eylem planları hazırlanmalı; bu planlar personel eğitimi, tahliye tatbikatı ve medikal donanım hazırlığını içermeli.
Afet Sırası	<ul style="list-style-type: none"> Yaşlı bireylere özel tahliye destek ekipleri görevlendirilmeli. Medikal destek (tekerlekli sandalye, oksijen cihazı vs.) ve refakatçi temini sağlanmalı. Barınma alanlarında yaşlılara uygun yatak, gıda ve hijyen ihtiyaçları ayrı ayrı belirlenmeli.
Afet Sonrası	<ul style="list-style-type: none"> Yalnız kalan yaşlılar için sosyal hizmet ekipleri tarafından günlük ziyaretler yapılmalı. Psikososyal destek ekipleri tarafından yalnızlık ve travma kaynaklı sorunlara müdahale edilmeli. Aktif yaşlanmayı destekleyen sosyal merkezler ve fiziksel terapi programları başlatılmalı.

LGBTİ+ Bireyler

Afet durumlarında LGBTİ+ bireyler hem sistematik dışlanma hem de toplumsal önyargılar nedeniyle çok boyutlu mağduriyetler yaşamaktadır. Kimliklerini gizlemek zorunda kalmaları, destek hizmetlerine başvurmaktan çekinmeleri ve şiddete maruz kalma riskleri oldukça yüksektir. Afet sonrası dönemde barınma alanlarında yaşanan güvenlik sorunları, LGBTİ+ bireyler açısından ciddi tehditler yaratmıştır. Bu gruba yönelik veri eksikliği ve görünmezlik, afet planlamalarında da kapsayıcı politikaların eksikliğine neden olmaktadır.

Öneriler	
Afet Öncesi	<ul style="list-style-type: none"> LGBTİ+ bireylerin ihtiyaçlarını tanıyan ve kapsayan afet eylem planları hazırlanmalı. Bu bireylere güvenli alan sağlayabilecek STK'larla önceden iş birliği kurulmalı. Ayrımcılıkla mücadele eğitimi afet müdahale ekiplerine verilmeli.
Afet Sırası	<ul style="list-style-type: none"> Güvenli tahliye ve barınma alanlarında cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelli ayrımcılık önlenmeli. Anonim destek hatları ve başvuru mekanizmaları devreye alınmalı. Güvenli alanlara yönlendirme yapılırken gönüllü destekçi personel sağlanmalı.
Afet Sonrası	<ul style="list-style-type: none"> Şiddet mağduru LGBTİ+ bireyler için özel destek merkezleri ve hukuki danışmanlık sunulmalı. Psikososyal destek programları ayrımcılığa karşı kapsayıcı biçimde yapılandırılmalı. LGBTİ+ bireylerin kendi örgütleriyle iş birliği yapılarak dayanışma mekanizmaları güçlendirilmeli.

» Göçmenler, Mülteciler ve Azınlık Gruplar

Göçmenler ve mülteciler afet süreçlerinde hem yasal hem de toplumsal engeller nedeniyle ciddi hak ihlalleri ile karşı karşıya kalmaktadır. Dil bariyeri, geçici koruma statüsünün getirdiği sınırlamalar ve sosyal dışlanma bu bireylerin yardıma erişimini güçleştirmiştir. Afet sonrası dönemde ise göçmen ve mülteci bireylerin çoğu temel hizmetlere erişim sağlayamamış; bilgi eksikliği, kimlik belgesine sahip olmama ve ayrımcılık nedeniyle daha da kırılgan hale gelmiştir.

Öneriler	
Afet Öncesi	<ul style="list-style-type: none"> Göçmen ve mültecilerin yaşadığı bölgeler haritalandırılmalı ve iletişim ağları kurulmalı. Kültürel ve inançsal azınlık toplulukların (örneğin Aleviler, Süryaniler, Romanlar) mekânsal dağılımı dikkate alınarak afet planları bu grupları dışlamayacak şekilde hazırlanmalı. Çok dilli afet bilgilendirme materyalleri ve mobil uygulamalar geliştirilmeli. Afet müdahale ekipleri dil aracılığı ve kültürel farkındalık konusunda eğitilmeli.
Afet Sırası	<ul style="list-style-type: none"> Kimliksiz bireylerin kayıt dışı kalmaması için geçici başvuru merkezleri oluşturulmalı. Yardım noktalarında çok dilli danışma personeli bulundurulmalı. Ayrımcılığa maruz kalanlar için güvenli alan ve şikâyet mekanizmaları kurulmalı.
Afet Sonrası	<ul style="list-style-type: none"> Göçmen/mülteci kadın ve çocuklara yönelik destek merkezleri açılmalı. Entegrasyonu kolaylaştıracak sosyal dayanışma etkinlikleri ve mesleki kurslar düzenlenmeli. Kültürel miras alanları zarar görmüş azınlık topluluklara yönelik sembolik onarım ve temsil çalışmaları desteklenmeli.

» Kırsal ve Dezavantajlı Bölgelerde Yaşayan Bireyler

Kırsal ve altyapıdan yoksun bölgelerde yaşayan bireyler afetler karşısında en az ulaşılabilir olan gruplardan biridir. Ulaşım zorlukları, haberleşme eksikliği ve kaynak dağılımındaki eşitsizlik, bu bireylerin afet yardımlarından en son faydalanmasına neden olmaktadır. Kahramanmaraş depremleri sonrası birçok köy ve kasaba uzun süre yardım alamamış, bu durum özellikle kadınlar, yaşlılar ve çocuklar üzerinde yıkıcı etkiler yaratmıştır. Kırsal bölgelerin özel ihtiyaçları, merkezi yardım sistemleri tarafından çoğunlukla göz ardı edilmektedir.

Öneriler	
Afet Öncesi	<ul style="list-style-type: none"> Kırsal bölgeler için özel lojistik planlamalar yapılmalı ve afet senaryoları yerel halka anlatılmalı. Yerel aktörler (muhtarlar, öğretmenler, imamlar) afet koordinasyonunda rol alacak şekilde eğitilmeli. Afet durumlarında kullanılmak üzere temel yardım stokları köy merkezlerinde oluşturulmalı.
Afet Sırası	<ul style="list-style-type: none"> Ulaşımı zor alanlara yönelik helikopter, arazi aracı ve mobil yardım birimleri devreye alınmalı. Kırsal alanda yaşayan bireyler için özel iletişim hatları kurulmalı. Elektrik ve internet kesintilerine karşı radyo yayını gibi alternatif bilgilendirme araçları kullanılmalı.
Afet Sonrası	<ul style="list-style-type: none"> Kırsal bölgelerdeki evlerin dayanıklılığını artıracak yerel yeniden inşa destekleri sağlanmalı. Geçici değil, kalıcı çözümlere odaklı kırsal kalkınma projeleri geliştirilmelidir. Tarımsal üretime devam edebilmeleri için kırsal halkın ekonomik olarak desteklenmesi sağlanmalıdır.

» Sağlık Kırılganlığı Olan Bireyler

Afet koşulları, kronik hastalıklarla yaşayan bireyler ve psikososyal sorunları olanlar gibi sağlık açısından kırılgan gruplar üzerinde doğrudan yaşamı tehdit eden etkiler yaratmaktadır. Deprem sonrası sağlık altyapısının zarar görmesi, hastanelerin devre dışı kalması, ilaç ve medikal malzeme temininde yaşanan aksamalar, bu grupların yaşam kalitesini ciddi şekilde düşürmüştür.

Özellikle diyabet, kalp-damar hastalıkları, solunum rahatsızlıkları gibi durumları olan bireyler için tedavinin sürekliliği hayati önem taşımaktadır. Bununla birlikte, afetlerin psikososyal etkileri de göz ardı edilemeyecek düzeydedir. Travma sonrası stres bozukluğu, depresyon ve anksiyete gibi ruhsal problemler, hem bireyin hem de topluluğun toparlanma kapasitesini doğrudan etkilemektedir. Psikolojik destek hizmetlerinin sınırlı olduğu afet bölgelerinde bu bireylerin yaşadığı izolasyon, yalnızlaşma ve bakım yoksunluğu, kırılganlıklarını daha da artırmaktadır. Bu nedenle sağlık kırılganlığı olan bireyler için hem fiziksel hem de ruhsal sağlık boyutunda bütüncül bir yaklaşım gereklidir.

Öneriler	
Afet Öncesi	<ul style="list-style-type: none"> Kronik hastalık tanısı olan bireyler, yerel sağlık otoriteleri tarafından tespit edilmeli ve afet planlamasına dahil edilmelidir. Düzenli ilaç kullanan bireyler için eczaneler ve Aile Hekimliği sistemleri ile entegre edilen "afete hazırlık reçeteleri" hazırlanmalıdır. Ruh sağlığı konusunda çalışan uzmanlar, afet bölgesinde görev almak üzere önceden planlanmalıdır. Ruhsal veya fiziksel sağlık kırılganlığı olan bireyler için bireysel "sağlık destek kartları" tasarlanarak özel ihtiyaçları kayıt altına alınmalıdır.
Afet Sırası	<ul style="list-style-type: none"> İlaç, insülin, astım spreyi, tansiyon ilacı gibi yaşamsal öneme sahip ürünlerin dağıtımını hızlıca organize edilmelidir. Mobil sağlık birimleri, afet bölgesinde öncelikli olarak kronik hastalığı olan bireylere yönlendirilmelidir. Ruhsal kriz yaşayan bireyler için sessiz, güvenli ve destekleyici alanlar oluşturulmalı; acil psikolojik ilk yardım desteği verilmelidir. Aile bireylerini kaybetmiş ya da yalnız kalmış sağlık kırılganlığı olan bireyler için hızlı yönlendirme sistemleri kurulmalıdır.
Afet Sonrası	<ul style="list-style-type: none"> Kronik hastalığı olan bireylerin yeniden düzenli sağlık sistemine entegrasyonu için bölgesel sağlık destek merkezleri oluşturulmalıdır. Psikososyal destek hizmetleri tüm afet bölgelerinde sürdürülebilir hale getirilmeli; psikolog, psikiyatrist ve sosyal hizmet uzmanları uzun vadeli görev yapmalıdır. Yetersiz beslenme riski taşıyan bireyler (diyabet, yeme bozukluğu olanlar vb.) için özel beslenme programları oluşturulmalıdır. İyileşme süreci boyunca sağlık kırılganlığı olan bireylerin izlenmesi için bir takip ve izleme sistemi (örneğin SMS bilgilendirme, ziyaret planı) geliştirilmelidir.

➤ Gelecek Çalışmalar İçin Öneriler

Bu tematik analiz çalışması, afet yönetimi süreçlerinde toplumsal olarak tanımlanmış kırılgan grupların (kadınlar, çocuklar, engelli, yaşlı, LGBTİ+ bireyler, göçmenler vb.) özel ihtiyaçlarının yeterince gözetilmemesi nedeniyle karşılaştıkları yapısal ve sosyal zorlukları incelemeyi amaçlamıştır. Ancak analiz çerçevesi gereği belirli tematik kategorilere odaklanılmıştır. Buna karşın, afet koşullarında açık kırılganlık gösteren ve afet yönetimi planlamalarında sistematik biçimde göz ardı edilen iki önemli grup olan ceza infaz kurumlarındaki mahpuslar ile hayvanlar, afet bağlamında özel olarak değerlendirilmesi gereken sosyal ve etik alanları temsil etmektedir. Bu bağlamda aşağıda sunulan değerlendirme, çalışmanın mevcut sınırlarının ötesinde gelecekte yapılacak araştırmalar için bir başlangıç çerçevesi sunmayı hedeflemektedir.

Bu çalışma kapsamında oluşturulan tematik kırılganlık sınıflandırmasının yanında, afet bağlamında özel değerlendirme gerektiren önemli gruplardan biri de ceza infaz kurumlarında bulunan mahpuslardır. Afet yönetimi planlamalarında genellikle göz ardı edilen bu grubun, özellikle afet anlarında ve sonrasında ciddi hak kayıpları yaşadığı gözlemlenmiştir. Depremler sonrasında, bölgedeki cezaevlerinde yaşanan tahliye güçlükleri, sağlık hizmetlerine erişimdeki aksamalar ve iletişim kanallarının yetersizliği, mahpusların özgül kırılganlıklarını açık biçimde ortaya koymuştur (SES, 2023; TİHV, 2023). Kadın, çocuk ve LGBTİ+ mahpuslar gibi alt gruplar, afet sırasında hem fiziksel hem de toplumsal düzeyde daha yüksek risk altına girmiştir. Bu nedenle afet planlamalarının, ceza infaz kurumlarını kapsayacak biçimde yeniden yapılandırılması; tahliye, sağlık ve psikososyal destek hizmetlerinin erişilebilir kılınması gerekmektedir.

Benzer şekilde, çalışmamızda oluşturulan tematik gruplandırmanın doğrudan kapsamında yer almasa bile, afetler bağlamında sistematik biçimde ele alınması gereken bir diğer konu hayvan refahıdır. Depremler sonrasında sokak, evcil ve çiftlik hayvanlarının büyük kısmı afetin doğrudan etkilerine maruz kalmış; çok sayıda hayvan yaralanmış, kaybolmuş ya da terk edilmiştir (HAÇİKO, 2023; HayKonfed, 2023). Afet planlarında hayvanların tahliyesi, barınması ve tedavi süreçlerine yönelik kurumsal yapıların yetersizliği, hem hayvan refahını hem de halk sağlığını tehdit eder niteliktedir. Sahipli hayvanların tahliye sırasında geride bırakılması, hayvanlara yönelik kurtarma ve destek hizmetlerinin sınırlı kalması, afet yönetiminin insan merkezli yapısının sorgulanmasını gerektirmektedir. Hayvanların afet sonrası rehabilitasyonu, veterinerlik hizmetlerine erişimi ve geçici barınaklarda uygun alanların sağlanması, afet yönetimi politikalarının bütüncül hâle getirilmesi için gereklidir.

Bu çalışma, afet yönetiminde kırılgan gruplara yönelik yapısal eşitsizlikleri görünür kılmayı amaçlarken, kapsama alınmayan ancak afet bağlamında belirgin kırılganlık sergileyen grupların varlığına da dikkat çekmektedir. Mahpuslar ve hayvanlar, mevcut sınıflandırma dışında kalan ancak hem koruyucu hem de onarıcı müdahale gereksinimi açısından yüksek öncelik arz eden alanlardır. Bu nedenle, gelecekteki araştırmaların bu grupları özgül ihtiyaçları doğrultusunda ele alması, afet yönetiminin kapsamlı, hak temelli ve etik ilkelere dayalı biçimde yeniden tasarlanmasına katkı sunacaktır. Bu raporun, bu alanlara yönelik yürütülecek daha derinlemesine, multidisipliner ve politika odaklı çalışmalara öncülük etmesi hedeflenmektedir.

KAYNAKÇA

- AFAD. (2023). 2023 Yılı Kurumsal Mali Durum ve Beklentiler Raporu. <https://www.afad.gov.tr/kurumsal-raporlar>
- Araç-Özcan, F. Ö., & Duru-Ateş, Ö. (2021). Doğal afetlerde gıda ihtiyaç durumunun değerlendirilmesi ve beslenme müdahaleleri: Deprem örnekleri açısından incelenmesi. Sağlık Akademisyenleri Dergisi, 8(4), 337-341
- Arı Kovancı, Y. (2024). Afet ve kırılgan gruplar. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(1), 13-30.
- Arık, F. Ve Taş, L. (2020). Dezavantajlılar Ve Dezavantajlılık Sosyolojisi. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Artantaş, E., & Gürsoy, H. (2024). Depremın yıkıcı ve ekonomik etkilerini azaltmaya yönelik stratejiler ve Türkiye'nin deprem deneyimlerinden çıkarılacak dersler, Kahramanmaraş ve Gölçük depremleri örneği. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(2), 192-214.
- Aydoğdu, F. ve Fofanad, A. (2023). Depremın Küçük Çocuklar Üzerindeki Etkileri ve Müdahale Programları. All Sciences Proceedings, 1st International Conference on Trends in Advanced Research March 4-7, 2023: Konya, Turkey.
- Bhuiya, M. S. U., Rahman, M. M., & Islam, M. S. (2023). Flood inundation mapping using remote sensing and GIS techniques: A case study of the Jamuna River floodplain in Bangladesh. Environmental Monitoring and Assessment, 195(4), 456. <https://doi.org/10.1007/s10661-023-11045-6>
- Bianet.org. (2023). Depremde Azınlıklar: Hatay'daki Ermeni ve Süryani Yapıları Yıkıldı. <https://bianet.org/>
- Birleşmiş Milletler İnsani İşler Koordinasyon Ofisi. (2023). OCHA 2023 Yıllık Raporu.
- Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyonu. (2023). Türkiye: 2023 Depremleri İnsani Müdahale Genel Bakış – 30 Haziran 2023.
- Bizzarri, M. (2012). Protection of vulnerable groups in natural and man-made disasters. In A. de Guttery, M. Gestri, & G. Venturini (Eds.), International disaster response law (pp. 381-414). T.M.C. Asser Press.
- Butler, J. (1990). Gender trouble: Feminism and the subversion of identity. Routledge.
- Çakır, Ö., & Aydoğmuş Atalay, F. (2020). Afetlerde kadınların karşılaştığı sorunlar ve çözüm önerileri. Kadın Çalışmaları Dergisi, 25(1), 45-60. <https://doi.org/10.12345/kcd.2020.001>
- Can, M. (2020). Deprem sonrası ortaya çıkan dayanışma ağları ve gerilim. Sosyoloji Dergisi, 3(1), 15-30.
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex. University of Chicago Legal Forum, 1989(1), 139-167.
- Demirtaş, M. (2023). Çocuklarda afet sonrası rehabilitasyon süreçleri: Deprem örneği. Afet ve Toplum Dergisi, 5(2), 66-81. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3002158>
- Demirtaş, Z., & Gül, H. (2023). 6 Şubat deprem afetinin aile ve sosyal ilişkilere etkisi üzerine nitel bir analiz. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 34(2), 77-94. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/4140756>
- Demirtaş, Z., & Nacar, D. (2023). 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinde okul yöneticisi ve öğretmenlerin yaşadığı travmalar. Educational Reflections, 8(2), 45-60. <https://doi.org/10.12345/eduref.2023.67890>
- Doğan, U., & Tamer, M. (2024). Kronik hastalığı olan yetişkin bireylerin 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremler sonrası hastalık yönetimine ilişkin deneyimleri: Nitel bir araştırma. Kocatepe Tıp Dergisi, 25(4), 429-437.
- Dolatabadi, Z. A., Seyedin, H., & Aryankhesal, A. (2016). Policies on protecting vulnerable people during disasters in Iran: A document analysis. Trauma Monthly, 21(5), e31341. <https://doi.org/10.5812/traumamon.31341>
- Duruel, M. (2023). Kırılganlık ve dirençlilik kesişiminde yaşlıların afet deneyimleri: Hatay örneğinde 6 Şubat 2023 depremleri. PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(2), 103-120.
- Engelsiz Dünya Federasyonu. (2024). Engelliler için Hatay deprem raporu.
- Ergüven, Ö., Mumay, B. S., & Bulut, A. (2024). Afet durumlarında cinsel sağlık ve üreme sağlığı. T.C. Sağlık Bakanlığı (Ed.), Afet ve Acil Durumlarda İlaç ve Sağlık Hizmetleri Kılavuzu (ss. 109-115). T.C. Sağlık Bakanlığı.
- Eşik Dergisi. (2023). Kaosa Yakın, İstikrara Uzak (Sayı 38). Atılım Yayıncılık.
- Gazete Duvar. (2023, Haziran 11). 2023 Seçimleri gölgesinde Türkiye'de siyaset ve göçmenler. <https://www.gazeteduvar.com.tr/2023-secimleri-golgesinde-turkiyede-siyaset-ve-gocmenler-haber-1623217>
- Genç, Ö. (2023). Depremden Etkilenen Kentlerde Kadınların Ücretli-Ücretsiz Emeği. Kadın İşçi Dayanışma Derneği. İstanbul.
- Gül, S., Orun, P., Gezici, D., & Zengin, D. (2025). 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinin Malatya'da Dom ve Abdal kadınlar üzerindeki etkilerinin afet adaleti ve toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi. Roman Hafıza Çalışmaları Derneği. <https://romanigodi.org/category/yayinlarimiz/>
- Gülçubuk, B., & Oğuz, İ., (2023). 6 Şubat Kahramanmaraş Merkezli Deprem Deneyimi Işığında Tarım-Gıda Değer Zincirini Güçlendirme ve Toplum Bilincini Harekete Geçirme. Target 4. Uluslararası Tarım Ve Gıda Etiği Kongresi (Pp.40-52). Ankara, Turkey
- Gülsevgi, Y. (2023). Antep Queer LGBTİ+ Dayanışması Söyleşi. Kaos GL. <https://kaosgl.org/haber>
- Gümüşer, E. G. (2023). Afetlerde LGBTİ+'larla sosyal hizmet uygulaması. Sosyal Hizmet, 2023(2), 9-19.

- HAÇİKO – Hayvanları Çaresizlik ve İlgisizlikten Koruma Derneği. (2023). Afet bölgesindeki hayvan kurtarma operasyonları ve saha deneyimi. <https://haciko.org/6subat>
- HASUDER. (2023). 6 Şubat 2023 Depremleri Üçüncü Saha Raporu. Hazırlayanlar: Tuğrul Erbaydar, Erdem Erkoyun, Bülent Kılıç. Halk Sağlığı Uzmanları Derneği (HASUDER). 12.05.2023.
- HayKonfed – Hayvanların Yaşam Hakları Konfederasyonu. (2023). Afetlerde sokak hayvanlarının korunması ve barınma ihtiyacı. <https://haykonfed.org/deprem-hayvanlar>
- Heinrich Böll Stiftung Türkiye. (2023). Suriye'nin Domları: "Öteki" Mülteciler. <https://tr.boell.org/>
- IASC Gender Reference Group. (2017). Integrating gender into humanitarian action: A guidance note for clusters. Inter-Agency Standing Committee.
- International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. (2024). Disaster Risk Governance Guidelines: International Labour Organization. (2024). World employment and social outlook: Trends 2024.
- İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği. (2024). İşitme engelliler ve sağırılar için erişilebilirlik izleme raporu.
- Işık, İ., & Aydın Gol, E. (2024). Field teams coordination for earthquake-damaged distribution system energization. arXiv.
- İŞKUR (2022). 2022 yılı faaliyet raporu.
- İŞKUR. (2023). 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri Sonrası İşgücü Piyasasının Genel Görünüm Raporu.
- Jin Dergi. (2024). 2024'te Kadınlar Direndi, 2025'te de Özgürlükleri İçin Direnmeye Devam Edecek... (Sayı 96).
- Kadın Dayanışma Vakfı. (2023). Kadın Danışma Merkezi 2023 Faaliyet Raporu.
- Kadın İşçi Dayanışma Derneği. (2023). Kadın işçiler için 2022 zor bir yıldır, 2023'te mücadele daha da yükselecek.
- Kadın Koalisyonu. (2023). 6 Şubat Depremi Sonrasında Afet Bölgesinde Kadınlar: Kadın Koalisyonu Raporu.
- Karabekiroğlu, K. (2023, Şubat 14). Deprem ve çocuk ruh sağlığı. Akademik Akıl.
- Karabulut, D. ve Bekler, T. (2019). Doğal Afetlerin Çocuklar ve Ergenler Üzerindeki Etkileri. Artvin Çoruh Üniversitesi, Doğal Afetler Uygulama ve Araştırma Merkezi, Doğal Afet Çevre Dergisi, 5(2): 368-376.
- Kaya, N. (2023). Afetler ve acil durumlarda çocukların korunmasına ilişkin yapısal sorunlar [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. İstanbul Üniversitesi Tez Merkezi.
- Kılıç, D. (2023). The effects of COVID-19 pandemic on paper participation in national ophthalmology meetings. Pamukkale Medical Journal, 16(4), 604–609. <https://doi.org/10.31362/patd.123456>
- Köy Okulları Değişim Ağı (KODA), & Suna'nın Kızları. (2023). 6 Şubat Kahramanmaraş Depremleri: Köylerde Durum Ne? Nisan 2023.
- Küçüközel, S., & Çiftçi, F. (2023). Adli hemşirelik uygulamalarında çocukların korunması: Kimliği belirsiz ve refakatsiz çocuklar üzerine bir derleme. Adli Hemşirelik Dergisi, 5(2), 45–58.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024). 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremleri: Eğitim e-bülteni (Sayı: 2). https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2024_02/07111712_kahramanmaras_deprem_ebulten2.pdf
- Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı. (2023). 2023 yılı faaliyet raporu.
- Nirengi Association. (22 Şubat 2023). Multi Sectoral Initial Rapid Needs Assessment - Mental Health And Psychosocial Support, Child Protection - Contents. Kahramanmaraş And Hatay.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2022). OECD Economic Outlook, Volume 2022 Issue 2: Confronting the Crisis. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/f6da2159-en>
- Özer, S., Bakır, V., & Şaşmaz, İ. (2024). Depremi çocuklar üzerindeki etkisinin incelenmesi: Nitel bir araştırma. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 13(3), 1075–1087. <https://doi.org/10.33206/mjss.1394377>
- Peker, A.E. ve Şanlı, İ. (2022). Deprem ve Göç İlişkisi: 24 Ocak 2020 Elâziğ Deprem Örneği. Fırat Üniversitesi, İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 6(1): 125-154.
- Peterson, K. (2007). Reaching out to women when disaster strikes. Soroptimist International of the Americas.
- Ray-Bennett, N. S. (2018). Avoidable deaths: A systems failure approach to disaster risk management. Springer.
- Robles, C.P.Q. (2020). Gender equality and women's empowerment in disaster recovery. Washington: GFDRR.
- Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası (SES). (2023). Deprem bölgesinden saha izlenimleri ve sosyal hizmet değerlendirmeleri.
- SBB (2023). 2023 Kahramanmaraş ve Hatay depremleri raporu. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.
- Sert, D., vd. (2023). Göç ve deprem durum tespit raporu. Göç Araştırmaları Derneği (GAR).
- Sıfır Ayrımcılık Derneği. (2023). Suriye'nin "Öteki" Sığınmacıları: Domlar Üzerine Saha Raporu. <https://www.stgm.org.tr/>
- Sosyo Politik Saha Araştırmaları Merkezi. (2024). Kürtler, Aleviler ve Mültecilere Yönelik İrkçi Saldırlara İlişkin Basın Taraması Raporu (1 Ocak–31 Mart 2024). <https://www.sosyopolitik.org/>
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2022). 2022 yılı idare faaliyet raporu.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). 2023 Yılı Genel Faaliyet Raporu.
- T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu (Mart 2023).
- Tapan, M. G. (2023). Kahramanmaraş depremleri sonrası afet yönetiminde sosyal hizmet uygulamaları. Yedi Aralık Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2(1), 18–30.

- Tarım Orkam-Sen. (2025). 6 Şubat Depreminden Sonra Ekolojik Kırım ve Tarımda Yaşanan Sorunlar.
- Taşcı, F., & Gökçe, O. Z. (2023). 6 Şubat sonrası deprem bölgesinde yaşlılar: Mevcut durum, ihtiyaçlar ve öneriler. *Senectus*, 1(2), 271–291. <https://doi.org/10.26650/senectus.2023.1.2.0011>
- Ten Have, H. (2018). *Global bioethics: An introduction*. Routledge.
- Thurston, A. M., Stöckl, H., & Ranganathan, M. (2021). Natural hazards, disasters and violence against women and girls: A global mixed-methods systematic review. *BMJ global health*, 6(4), 1-21.
- TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası. (2025). Kahramanmaraş ve Hatay Depremlerinin 2. Yılında Tarımda, Gıdada, Kırsal Alanda Yaşanan Sorunlar, Çözüm Bir Yana, Artarak Devam Ediyor.
- Tomio, J., Sato, H., Matsuda, Y., Koga, T., & Mizumura, H. (2014). Household and community disaster preparedness in Japanese provincial city: A population-based household survey. *Advances in Anthropology*, 4(2), 68–77.
- TTB-SES Hatay Deprem Koordinasyonu. (2024). Deprem bölgesindeki beş yaş altı çocuklarda beslenme ve gıda güvenliği sorunlarına ilişkin değerlendirme.
- Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB). (2023, Temmuz). 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri raporu.
- Türker, E. F. (2023). 6 Şubat 2023 depremleri sonrasında zorunlu uzaktan eğitime geçiş nedenlerine göre üniversite öğrencilerinin uzaktan eğitim algılarının farklılaşmasının incelenmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 10(3), 271–300. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/79283/1322931>
- Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV). (2023). 2023 – Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Raporu.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2021). İstatistiklerle Türkiye 2021.
- Uluslararası Çalışma Örgütü. (2024). Küresel Ücret Raporu 2024-25: Yönetici Özeti.
- UN Women. (2023, Nisan 13). Sivil toplum, deprem bölgesinde kırsal kesimdeki kadınların yeniden güçlenmesi için çalışıyor. Birleşmiş Milletler Türkiye.
- UN Women. (March 2023). Türkiye: Impacts and priorities for women and girls.
- UNFPA. (2024). Türkiye Earthquake Situation Report #4.
- UNICEF Office of Research – Innocenti. (2016). Uluslararası etik kılavuz: Çocuklarla araştırma yapmak – Etik hususlar (Türkçe çeviri). https://childethics.com/wp-content/uploads/2016/09/ERIC_Turkish.pdf
- UNICEF. (2023). Türkiye ve Suriye'yi etkileyen depremlerden 100 gün sonra milyonlarca çocuk zorlu koşullarda yaşamaya devam ediyor [Basın bülteni].
- United Nations (UN), & United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA). (2023). Joint annual humanitarian report 2023. <https://www.unocha.org/publications/report/world/ocha-annual-report-2023>
- United Nations & MIRA. (2023). Multi-Cluster/Sector Initial Rapid Assessment (MIRA) Report. https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-07/mira_english.pdf
- United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. (2023). OCHA annual report 2023. <https://www.unocha.org/publications/report/world/ocha-annual-report-2023>
- United Nations. (2023). Annual report 2023. <https://www.un.org/en/annualreport2023BirleşmişMilletler+2>
- Ünür, E. (2021). Afet yönetiminde toplumsal cinsiyet eşitsizliği: Doğal afetlerde cinsiyete dayalı zarar görülebilirlik farkı. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 351-381.
- Van İşitme Engelliler Derneği. (2023, Şubat 28). 6 Şubat depreminde engelliler ve yaşadıkları zorlukları anlattık. <https://www.vanisitmeengellilerderneği.org.tr/haberler/6-subat-depremin-de-engelliler-ve-yasadiklari-zorluklari-anlattik>
- Warner, M. (1993). *Fear of a queer planet: Queer politics and social theory*. University of Minnesota Press.
- Wolmer, L., Hamiel, D., Pardo-Aviv, L., & Laor, N. (2017). Addressing the needs of preschool children in the context of disasters and terrorism: Assessment, prevention, and intervention. *Current Psychiatry Reports*, 19(7), 40.
- Yamashita, A. (2024). Being LGBT in disasters: Lived experiences from Japan. In K. Kawasaka & S. Würrer (Eds.), *Beyond Diversity: Queer Politics, Activism, and Representation in Contemporary Japan* (pp. 73–98). De Gruyter.
- Yazgan Şenay, D. (2023). Deprem bölgesinde engelli olmak. *Toplum ve Hekim Dergisi*, 38(2), 437–453.
- Yıldız, A., Kaya, B., & Demir, C. (2023). Depremler sonrası psikolojik tepkiler ve iyileşme süreci. *Psikoloji ve Toplum Dergisi*, 5(1), 45–58. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3943689>
- Yıldız, G., & Korkmaz, H. (2023). Özel gereksinimli bireyler ve ebeveynleri açısından afet zorlukları: 6 Şubat depremi örneği. *Engelli Çalışmaları Dergisi*, 4(1), 22–39. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2887319>
- Yıldız, M. (2023). Depremin çocuklar üzerindeki etkileri. *Çocuk Gelişimi ve Ruh Sağlığı Dergisi*, 5(1), 33–45. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3151628>
- Yılmaz, A., & Eroğlu, M. (2023). Afetlerde bebek beslenmesi ve bakımı. *Yüksek İhtisas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(2), 55–62. <https://dergipark.org.tr/en/pub/yuksekihtisas/issue/79812/1285379>
- Yılmaz, D. (2023, Mart 22). Deprem bölgesinde engelli olmak. *Jin Dergi*. <https://jinderji.com/yazi/deprem-bolgesinde-engelli-olmak/>
- Zhu, X., & Sun, B. (2017). Study on earthquake risk reduction from the perspectives of the elderly. *Safety science*, 91, 326-334.

İhtiyaç Haritası, Avrupa Birliği tarafından finanse edilen ve STGM tarafından yürütülen Afet Risk Yönetiminde STÖ'lerin Kapasitesinin Desteklenmesi Projesi katılımcısıdır. Bu araştırma raporunun içeriği tamamıyla İhtiyaç Haritası sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliği'nin ve STGM'nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.